

Tractatus super materia contractuum de censibus annuis et perpetuis.

<https://hdl.handle.net/1874/311309>

Incipit tractatus dñi Johānis Cardinalis sancti Calixti episcopi Ce
sariensis editus ab eo in cōsilio basilienſi ſup materia cōtractuū de cen/
ſibus ānuis et perpetuis.

Nonnullis ptibus cōſuetū eſt q̄ volentes habere ānuos reddi/
tus ad vitā vel impetū ſuper bonis veditoris doinijs opid
agris domibz aut quibusuis alijs emunt ſibi ānuos cenſus vnā
libram pro .x. .xx. aut xxx. vel ampli⁹ put cōuenit obligatis ad ſolutioēz
bonis in cōtractu expſſis. Et inſup i ipſo cōtractu vel in alio ad ptem ali/
quando expreſſa dat facultas q̄ venditor ſi reddat p̄ciū qd̄ ab emptore ac
cipit extingue poſſit huiusmodi ānuū cenſuū aut ipſū redimere ⁊ ſe peni
tus liberare. Nec tamē ad hoc p emptorem poſſet artari etiā ſi bona ſuper
quibus cōſtitutus eſt ānuus cenſ⁹ deſtructa fuerit. Et ſuper hys annuis
cenſibus freq̄ter fundata ſūt altaria capelle ⁊ multa opa miſericordie ſeu
pertinētia ad cultū dei vel ſuſtentacionē et vtilitatē rei publice eccleſiaſti
ce v̄l p̄phane. Cūq̄ de hys multe pſone timorate cōſciēcie magnas igerāt
difficultates. Eſt queſtio v̄tz dictus cōtractus ſit illicit⁹ ⁊ quomō iuſte
et licite poſſit fieri iuxta duplicē formam cōtractus expreſſam in caſu p̄dic
to ꝓta duo erant declaranda. Prīmū quo ad cōtractum qui ſit ſimpliciter
et abſq̄ conditione. Secundū quātum ad illum in quo datur libertas vel
facultas redimendi reddito p̄cio ānuū cenſus. Quātum ad primū proſe
quenda ſunt q̄tuor ſcholastica documēta. Prīmū eſt q̄ cōtractus emp
tionis ānuoz reddituū ſiue ad vitā ſiue impetū differt multipliciter
a cōtractu mutui. Ideoq̄ directe uſurarius eſſe nō poſeſt quātū eſt ex
ſua intrinſeca conditione. Secundū documētū eſt q̄ cōtractus emptiois an
nui cenſus ſiue ad vitā ſiue impetū ex ſua conditione nō eſt illicitus ſed
licitus et nullo iure p̄hibitus. Tertiuū eſt q̄ ad hoc q̄ cōtractus hominū
licite et iuſte agatur quatuor requirūtur. q̄ res ſup que cōſtituit ānuus
cenſus ſit capax et ydonea ad redditionē illi⁹. q̄ interueniat iuſtū p̄cium
q̄ non aſſit intencio rei publice nociua aut p̄prie ſaluti cōtraria ſed indif
ferens aut cōmoda. et q̄ pſona pro qua emitur ſit talis q̄ ratione ſue con
ditionis vel officij decet etiā ex publico ſuſtentari. Quartū ſcholasticum
documētū eſt reſponſio ad argumēta ſeu difficultates que obſtāt
incontrariū.

Eſt aut̄ p̄mū documētū q̄ cōtract⁹ ep̄cōis ānuū cenſ⁹ ſiue ad vitā ſiue
impetū d̄t multipliciter a cōtractu mutui. q̄ p̄bat̄ ip̄as differen
cias explicando. Prīma differētia eſt in redditione accepte pecu
nie. Nam qui recipit pecuniā mutuo in totū eam reddere obligatur. In
emptione vero ānuū cenſus quia pecunia eſt p̄cium mercis que emitur il
lam reddere non obligatur q̄admodū ſit in alijs cōtractibz emptiois q̄

a .i.

venditor tenetur reddere mercē quam vendidit sed non restituere preci-
um quod pro eo accepit. **S**ecunda differentia est in intencione lucri se-
u commodi quomodo in mutuo attenditur solum utilitas recipientis **E**t
sola spes aliquo determinate recipiendi ultra sortem sapere videtur cri-
men usure **J**uxta doctrinam euangelij **E**t si mutuum dederitis hijs a
quibus speratis recipere que gracia est vobis **N**am et peccatores pecca-
toribus teneantur vt recipiant equalia vbi glosa q̄ est plus q̄ peccator
qui mutuat vt aliquo plus recipiat. **U**nde concludit euangelium
mutuum date nichil inde sperantes **I**n huiusmodi autem contractu attē-
ditur utilitas vtriusq̄ **E**t licet obici possit q̄ recipiens mutuū teneat̄
tanq̄ benefactus benefactori sic q̄ attenditur utilitas vtriusq̄ tamen qui
a huiusmodi obligatio est indeterminata et solum de iure nature deduce-
re eam in civilem determinando aliquo specificē ad quod teneatur hoc
est ultra sortem recipere quia ex naturali obligatione nulla actio sequit̄
sed ex civili **U**nus casus asseritur inter doctores in quo licet pro mu-
tuo ultra sortem recipere. **S**i cōueniens mutuū recipiat a subditis deit̄
voluntaria nō exacta seu requisita ordinat q̄ donec satisfaciatur mutuo det
quinq̄ aut decem pro centenario annuatim talem superhabundantiam li-
cet recipere ac etiam alijs vendere tanq̄ annuum censum **R**atio hu-
ius precipua esse videtur quia in hoc casu mutuū videtur non fuisse me-
re voluntarium ymmo a superiori exactum cuius est ordinare dignam
retributionē hīs qui seruiunt reipublice in necessitate

Tercia enī differentia est in gratitudine quia contractus mutui repu-
tatur opus liberalitatis et gracie **I**nter vendentes autem et ementes ra-
ro aut nūq̄ gracia seu liberalitas locum sibi vendicant **S**ed vendens
pro quanto plus potest vendit **E**t emens mercatur pro quanto potest
minori precio **U**nde differunt in ratione laudis et meriti quia mutu-
are indigēti cōputat̄ inter opa mētoria misericordie **E**st enī op̄ laudabi-
le et de genere bonorum adiuuare in necessitate constitutos **J**uxta psal-
miste doctrinam **J**ocundus homo qui miseretur et cōmodat **E**mp-
cio autem annuorum reddituum non inter opera bona ex genere. sed inter
indifferentia anumeratur **N**ec per huiusmodi contractus mercationum
acquiritur ex condicione sue actionis meritum apud deum nec laudem
apud homines nisi per accidens sicut contingit in operibus virtuosis

Quarta vero differentia est ratione talis. quia licet mutuare pecu-
niam ad certum tempus vtpote ad duas menses v̄l duos annos vel incer-
tum tempus vt donec a mutuo dante pecunia mutuata petatur **I**n hu-
iusmodi autem contractu empcionis oportet q̄ sit tempus incertum
quia incertitudo est ratio quare iuste plus vel minus recipitur in an-
nuis redditibus quam precium pro quo emuntur

Unde si quis emeret annuos redditus x. florenos vsq; ad x. annos aut daret plus q̄ centū florenos vel min⁹ vel totidem. in illo terco casu potius videtur esse depositū. in alijs vero duobus est notorie inequalitas p̄ci respectu alteri⁹ et contrahētib⁹ ita q̄ euidenter cōstat omnib⁹ q̄ vnus eorū notabiliter habz in illo in cōtractu p̄m deteriorē et alius meliorem.

Quita differentia est in qualitate rei. mutuū enī cōsistit in rebus que cōsistunt in pondere numero vel mensura quoz vsus ē ipsaz consumptio

Contractus vero huiusmodi cōsistit in rebus p̄manētibus domib⁹ agris iumentis vel personis ex quib⁹ sustentamentis in suo esse possint hui⁹ōi redditus residuari. vnde non p̄nt constitui in blado vino pecunia vl' h⁹ōi

Sexta ē ratiōe pignoz pignus enī si quod datur p̄ mutuo. illud ponit̄ in potestate mutuantis hic autē ager dom⁹ vel q̄cūq; sit illud sup quod reddit⁹ cōstituūtur quod videtur esse loco pignozis remanet in potestate venditoris

Et si ager vel domus destruit̄ nisi alia obligatio suffragetur cessat debitū de annuis redditib⁹ In pignore vero quod datur p̄ mutuo licet illud pereat sine tamē culpa illius qui mutuauit nichilominus durat obligatio mutui.

Septima differentia ē ratiōe medi⁹ et illa est p̄prie substāialis. in cōtractu namq; mutui pecunia interueit tamq̄ extremū illius contractus

Incōtract⁹ vero emptionis tamq̄ mediū. Sunt enī quatuor de necessitate in quouis contractu emptionis scilic; veditio emptio merx et p̄ciū. nam sicut nullus vendit sibi sed alteri

Ita necesse ē assignare aliud qd̄ vendit̄ et emitur. Similit̄ p̄ciū quod ē mediū adequans mercimoniū emptori et venditori.

Unde mercimoniū est maioris valoris q̄ p̄ciū vel ecōuerso est iniustus contractus. hec autē quatuor concurrunt in contractu emptionis annuorū reddituū .est qui vendit. est q̄ emit̄ est ius p̄cipiēdi reddituū annuū sup domo agro vel re alia reddituosa .est etiam p̄ciū pecuniarum quod recipit ab emptore veditore qui instituit nouum censum annuū super re sua vel ab antiquo institutū vendit.

Vendi nāq; potest non solum res corporea et visibilis sed incorporea et inuisibilis sic ius hereditariū actioēs creditoriales reddit⁹ futuri ex theoloneo vel passagio fructus agri pro anno futuro imo ⁊ quod nullam entitatem habet in natura rei sed solum in spe sicut venditur iactus reth⁹ in fluium vel aliud quid fortuitū

Et licet in hys fortuitis p̄ciū sit alicui⁹ maioris valoris q̄ res que emitur quia p̄ue utilitatis . Et quia poterit esse nullius entitatis aut ecōuerso q̄ res ipsa erit maioris valoris q̄ p̄ciū pro quo emitur nihilomin⁹ cōtractus tenet propter incertitudinē . Itaq; in huiusmodi contractu annuorū reddituū licz inuisibile sit illud ius quod emitur tamen vere habet ratiōē mercis que emit̄ ab vno et ab alio venditur et pecunia q̄ pro hac merce dat̄ est mediū adequans mediū et p̄ctium eius

In contractu vero mutui pecunia non interueit tamq̄ mediū

sed tñq̄ extremū quia ibi nulla est merces que debet adequari pretio in
teruente. **N**ihil enim recipit qui dat pecuniam mutuo ab illo cui dat si
solum vnus est qui recipit ⁊ non dat. **A**lius qui dat et non recipit cuius
oppositum est in contractu emptionis quia vterque dat ⁊ recipit que da/
tio ⁊ receptio vt iusta vel equa esse dicat̄. **M**ensura adequas est pretiū
quod se habet tanq̄ mediū sed in mutuo tanq̄ extremum et quomodo
primo recipit et quomodo restituit equidem restitucōne facta illius qđ
fuit receptum. **S**i contract⁹ ille prim⁹ ē ad nihil aliud obligatus ē salte
sciuliter qui pecuniam mutuo recipit quod tamen non est in hmōi con/
tractu. **N**am si ematur ānuus census ad vitam emētis decē pro ducentis
si contingat eum viuere p̄ viginti annos et sic iam habet tantū de pecunia
quantum dedit. **N**ihilominus qui vendit manet sicut primo obligatus q̄
adhuc manet saluum illud ius p̄cipiendi decē quod emit quāmodum
si .ccc. emit agrum qui annuatim valet .xxx. licet fructuauerit illum p̄ .x. an/
nos et sic tantundem ex illo idem receperit sicut dedit. **N**ihilomi⁹ ager
remanet suus et ānuatim potest .xxx. ex illo recipere. **N**ec censet̄ aliquis re/
cipere vltra sortem quia natura emptionis hoc habet q̄ si a p̄cipio emit
rem pro iusto pretio cum peremptionem res empta effecta sit sua quid/
quid inde prouenit non alienum sed suum reputatur et ideo nunq̄ iudi/
catur recipere vltra sortem etiam si fructus exinde habiti excedant quan/
titatem p̄c̄ij. **I**n contractu vero usurario vbi pecunia interuenit tā
quam extremum quia nulla merx seu res venalis interuenit quidquid
vltra recipit iam non de suo sed de alieno estimatur recipere. **N**ihil
enim habebat de suo nisi pecuniam quam ab eo recipit mutuo que coip/
so quod data est mutuo alienata est a domineo dantis et effecta est de
domineo recipientis. **I**deo enim dicitur mutuū quia ex meo fit
tuum.

Nota differentiam inter contractū emptionis annui census ⁊ usurariū
Et sic per immediate dictis responderetur ad argumentacionem quam
nonnulli doctores amplificat dicentes. q̄ iste contractus emptionis
annui census non videtur differre ab usurario nisi in tempore solucionis
quia quod ille habet soluere simul hic soluit successiue per diuersas dila/
tiones. vtpote si quis pro centum receptis mutuo. si teneat per annum
obligat se reddere centum et viginti. **E**t alius pro centum obligat se ad
vitam emptoris annuatim reddere decem. **I**am ergo in duodecim annis
reddet centum et viginti sicut ille qui sub usura recipit licet differenter
quia vnus istorum recipientium in longiori tempore alius vero in breui
ori tempore. **M**anifesta est ergo ad hoc responsio ex iam prius de/
ductis quia venditor annui census teneatur soluere decem. nunquam tñ
tenetur reddere illud capitale pretiū qđ recepit. q̄ vero sub usura accepit

licq̄ soluat vsurā mēsuati siue ānuati pro q̄ dūenit nūq̄ liberatur absoluen-
do mutuo licet decies amplius de vsuris soluerit. nec si moriat̄ creditor
liberatur a debito cuius oppositū est in huiusmōi cōtractu si moriat̄ emp-
tor. **S**imilit̄ nō obstat q̄ i huiusmōi cōtractu redditur pecunia pro pecunia
sicut in cōtractu vsurario. **N**am cōtractus vsurarius non ideo p̄cise dicit̄
quā pecunia p̄ pecunia recipitur sic enī in mutuo fit et iuste. **S**ed quia
pacto vel exactione ultra sortē recipitur siue illud in pecunia siue in gra-
no aut in vino vel alijs rebus recipiat̄. **S**imiliter est in illo cōtractu **N**ā
volente emptore ita librat̄ debitor soluendo valorem x. florenoz ānuati
in blado vino vel alia re quacūq̄ sicut si numerati i pecunia daret. vt enī
inquit **A**ugusti. in li. de disciplina xp̄iana **T**otū q̄tquid homines possidēt
in terra omnia quoz sunt domini pecunia vocatur. **I**taq̄ receptio pecunie
in hoc cōtractu vel in illo non est causa quare alter vsurari⁹ alius vero
minime reputetur. **S**ed quia in illo de aliens recipitur pacto vel exactione
ultra sortem in hoc autem quicquid recipitur etiā si excedat̄ precium quia
de suo emptore recipit non dicitur ultra sortem.

In premissis vij. differentijs manifeste cōcluditur q̄ cōtractus emp-
tionis ānuoz reddituū ad vitā vel p̄petuo ex sua conditiōe non
est vsurarius. vsura enī proprie consistit in mutuo p̄t iuriste di-
cunt ac etiam ex sacra scriptura colligitur quia cōiter vbi de vsura fit mē-
tio. in idem fit mencio de mutuo licet aliquando longe accipiendo vnū p̄
alio vtatur verbo accomodare pro mutuarē. **S**ed in euangelio cui⁹ inter
ōnes auctēricas sc̄pturas p̄cipua propria ē locutio. cū inquit **M**utuū da-
te nichil inde sperantes. **V**erū est autem q̄ aliquādo dī esse vsura in cō-
tractu emptionis vt si cari⁹ vendatur quia expectatur precij solutio aut
vilius venditur q̄ valitura sperat̄ quia pecunia statim datur. **S**ed isti
modi vel alij similes non proprie habent rationem vsure. **N**ec isti modi
applicantur proposito eo q̄ cōtractus emptionis ānuoz reddituū non
illis assimilatur. **I**n hoc enī sicut statim p̄ciū trāsfertur in potestātē vendi-
toris ita et merx videlicet ius p̄cipiendi in facultatē emptoris. **I**n altro ve-
ro illoz duozū nominatoz cōtractuū venditor nichil recipit. in alio emp-
tor. **N**ec obstat si dicatur q̄ recipit obligationem supra creditore quia eo
ipso q̄ mutuauit acquisiuit sibi ius recipiendi et recuperandi quod mu-
tuo dedit sicut facit emptor ānuū redditus supra rem in qua constituitur
quia acquirit ius p̄cipiendi. **E**t sic q̄admodū in hoc cōtractu emptionis
ratione illius iuris p̄cipiendi idem habet rationem mercis dicim⁹ q̄ non
est vsura quia pecunia ibi interuenit tamq̄ mediū sic ergo in cōtractu
quia creditor supra debitore acquirit quod primo non habebat ius habē-
di seu recipiendi quod dedit. **N**o hoc ex predictis videtur responsū q̄
in cōtractu mutui obligat̄ reddere totū capitale quod quis recepit nec

liberatur nisi reddatur totum . sed in hoc contractu minime quia potest contingere vel per mortem emptoris aut per destructionem rei super qua redditus constituitur quod parum aut nichil reddet . Unde est manifesta differentia . Illa enim differentia videtur esse personalis . Nam et si perdidit bona nichilominus remanet obligatio in persona quomodo veniret ad pinguiorem fortunam etiam si creditor recepisset pignus pro mutuo et absque eius culpa pignus perderetur . In hoc autem contractu emptionis quomodo recte fit obligatio potius rem quam personam respicit quia destructa re super qua constituitur annuus redditus cessat ius percipiendi illud .

Item in mutuo licet illa obligatio videtur esse quoddam ius percipiendi seu recuperandi pecuniam mutuam seu illius valorem . Illud ius dicit respectum quendam extrinsecum qui ab eo cui competere tolli potest eo invito . Nam velit aut nolit que mutuavit si pecunia mutuata illi reddatur tollitur obligatio et ipse etiam invito amittit ius quod primo habebat percipiendi . Similis est in premissis duobus casibus quomodo expectatur pro solutione precii aut re que emittitur . In hoc vero contractu emptionis annui redditus illud ius percipiendi ad modum dominii .

Ita intrinsicè competit emptori quod eo invito quamdiu res permanet ab eo tolli non potest etiam si multo maius precium quam ipse dedit pro illo iure percipiendi sibi reddatur . Ratio autem huius est quia nec dare nec vendere compellitur quis rem quam iure dominii possidet nisi si per accidens ratione necessitatis reipublice quo casu etiam nullo dato possit ab eo violenter auferri . Unde qui attente considerat manifeste cognovit quod hoc ius percipiendi annum censum sicut et dominium cui iussibet rei quam quis iuste possidet dicit respectum intrinsicum dependentem a propria voluntate ita quod frinebit quamdiu ipse voluerit quod tamen locum non habet in contractu mutui . Quare huiusmodi contractus manifeste differt a contractu mutui cum vere aliquid in eo ematur quod habet rationem vere mercis scilicet ius percipiendi quod statim transit in dominium et potestatem emptoris et ita intrinsicè sibi competit quod sicut predictum est nisi eo volente manente re salva ab eo non potest auferri .

Ex ista ergo differentia evidenter potest intelligi quomodo contractus emptionis annui redditus cum libertate reemendi et necessitate reuendendi non habet naturam veri et puri contractus emptionis quia ibi videtur deficere merx que transeat in dominium emptoris . Et quo eo invito qui vendidit liberatur ab illo iure percipiendi quod vendidit . Sed de hoc infra plenius explanabitur . Nunc autem satis est dicere quod iam ex premissis omnibus manifestum est primum documentum quod contractus emptionis

annuorum reddituum differt multipliciter contractu mutui et non est per se usurarius imo si vere agitur nec esse potest nisi per accedens sicut in alijs contractibus emptionis dictum est propter expectationem precij .

Rat secundum documentum quod contractus emptionis annuorum reddituum ad vitam vel impetuum non est illicitus sed licitus . Propter evidenciam sciendum quod sicut licitum dicitur esse illud quod nulla lege prohibetur iuxta doctrinam apostoli Omnia michi licent . Ita licitum dicitur illud quod aliquo lege siue auctoritate prohibet . Hoc autem in quodruplici . Est enim illicitum de se et per se quod ratione siue auctoritate potest iustificari sicut adorare ydola odire deum . iurare falsum in nomine suo . superbum esse aut inuidum et alia multa que sicut docet moralis philosophia statim nominata convoluta sunt cum malitia . de quorum numero non est contractus emptionis annuorum reddituum ut est per se intuitibus notum . Aliud est de se illicitum sed non per se sicut occidere hominem . accipere rem alienam invito domino . non vacare ab opere servili in die festo . hec enim aliaque similia que prima facie videntur in preceptis secundae tabulae divina lege prohibita per se non habent rationem malitiae intrinsicae . Unde et causa alia in loco in lege explicita vel manifeste superiore potest iuste fieri sicut iuste occidat quis invadente latronem in sui defensionem . et minister iustitiae non patitur maleficos vivere . Et iuste filii israel divino mandato spoliaverunt egyptios . Iuste etiam docente salvatore sacerdotes in templo sacrificia offerentes sabbatum violabant et sine crimine . Hoc etiam secundum contractus iste de quo est sermo non est illicitus quia non reperitur divina lege prohibitus . Tercumodo dicitur illicitum ratione annexae circumstantiae large supra nomine circumstantiae sicut coiter exemplificatur in negotiatione que nec per se nec de se est illicita . Est enim necessaria et utilis reipublice quia necesse utileque est reipublice conservatores rerum necessarium ad humanos usus ita et translatores illarum de uno loco ad alium cum non omnes homines ad hoc sint apti nec habent oportunitatem non enim ex conditione nature omnes ad unum sed alij ad alia exercitia inclinant . Et quoniam rationabile est ut quilibet serviens reipublice recipiat salarium pro suo honesto et utili labore . veniantque etiam in consideratione reconpensationis industria eius et sollicitudo quibus inigilat . Item periculum aliaque multa que in huiusmodi negotiatione contingunt . nec publico modo pro his satisfieri posset quod reipublica non sufficeret . Hinc ergo gubernatores reipublice iuste statuere aut permittere potest negotiatoribus ut precium rerum venalium sit tale quod ultra expensas pro suis mercibus negotiatores ab his cum quibus negotiantur recipiant moderatum lucrum . Unde quomodo agricultura et artes mechanice reipublice sunt necessarie et utiles et per consequens non illicitate exerceri licet frequenter quomodo in negotiatione contingit admisceantur mediantia et fraudes . Ita et misterium negotiationis quia necessarium

et vtile licitum dicitur esse. Precepit namque ut euangelium docet paterfamilias seruis suis negociari donec ipse veniret et condemnatione iudicavit illum qui noluit negociari et reportare lucrum de talento sibi credito. Itaque officium negociationis quantum est de se non est illicitum. Sed ratione annexi negociatio aliquando efficitur illicita multipliciter. videlicet ratione persone sicut habet doctrina canonica. Ne de. vel mo. secularibus negociis se imisceant. Item ratione temporis ut in die festo. Item ratione loci ut in ecclesia sicut legitur de cristo quod vendentes et ementes eiecit de templo et non sinebat ut qui transferret nos per illud doceret quod esset domus orationis et non spelunca latronum. Item ratione modi ut si quis exerceret negociationem cum periuris et mendacis. Item ratione prohibitionis sicut illicitum est vendere infidelibus arma ferrum ligna navium et alia prohibita. Item ratione commercii ut si pro maiori precio vendat peregrinis quam civibus. Item ratione finis ut si quis duntaxat intenditur ad lucrum constituens inibi beatitudinem seu finem suum.

Isto tertio modo contractus emptionis illicitus potest dici ratione annexi sicut inferius explicabitur. Quarto modo dicitur illicitum per accidens et extrinsece sicut exemplificat apostolus comedere carnes casu quo infirmus seu pusillus scandalizaretur. Quo casu saluator docuit etiam sua non repeteri et maxillam percipienti prebere. Obligatur enim quis vel ad informandum eum quod illud non est illicitum vel abstinere ab eo in quo scandalizatur. verum si data sufficienti informatione non vult attendere sed dure persistit in sua opinione quia iam non ex ignorantia sed ex malicia videtur scandalizari potius phariseorum quam dicitur scandalum pusilloz. et ideo contempnendum sicut fecit et cristus. De hoc autem modo. utrum contractus iste possit fieri illicitus non est multum insistendum. Nam predicatio elemosina aliaque multa que sunt de genere bonorum talimodo frequenter illicita efficiuntur. unde manui dextere dextroque oculo attribuitur scandalum. Et in euangelio quomodo sic scandalizant reicienda mandantur. Ito autem dicendum est quod huiusmodi contractus cum de se aut etiam per se non sit illicitus proprie potest dici licitus esse.

Primo sicut commemoratum est illud dicitur licitum quod nulla est lege prohibitum. Hic autem contractus humano aut etiam iure diuino non reperitur simpliciter prohibitus siue dampnatus. Secundo modo quia certum est quod in re sua potest quis constituere censum et alteri dare rem illam retento sibi censum. vel donare alicui censum retento sibi dominio rei. Ille enim dicitur dominus rei qui habet ius et potestatem utendi re illa siue donandi aut etiam vendendi vel distrahendi pro sue libito voluntatis. Itaque sicut potest donare censum rei proprie ita etiam potest vendere.

Hec eni duo manifeste diuersa sunt census et rei dominiū . Sicut ergo licet donare aut vendere censum sup re propria retēto sibi dominio . Ita et donatori aut emptori licet recipere . Nam vt coiter cuiuscūq; rei non ē prohibita venditio nō est phibita emptio . Item posset quis emere rem vtpote agrum vel domū ab aliquo ⁊ in ea sibi cōstituere censū ipsam aut possessionem dimittere ei qui primo tenebat gubernandā . q̄ autem pōt facere mediate videlicet emere agrum et constituere in eo sibi censum dimittendo agrum possessori primo etiā pōt facere imediate emendo ab eo censum super ipso agro . Et licet p̄ nōnullos doctores videatur fieri differētia quomō emitur census qui de nouo cōstituitur v̄l qui ab antiquo est constitutus dicentes q̄ poci⁹ licet emere censum antiquū q̄ nouū . hec diuersitas ē ad h̄ p̄sāda quia i huiusmōi cōtractu quādo nouiter cōstituitur aliquando interuenit fraus tamen si recte agitur nō minus ē licitum emere censum de nouo constitutū q̄ ab antiquo . imo si constitucio census aut eius emptio esset de se illicitus aut viciōs⁹ cōtractus quia tanto d̄sp̄nabiliora sunt crimia quanto diucius infelicem aiam detinent allegatam . Maiori ratio suspitionis esset in censibus ab antiquo constitutis . Tercio probat̄ licitū esse illū cōtractū quia videt̄ reipublice spūali ac tpali vtil̄ et necessari⁹ . Et qđ cōsiderandū ē nemi damnos⁹ necesse ē enī p̄sonas de/seruientes reipublice talit̄ sustentari q̄ eoz actōnes reipublice necessarie nō debeant impedire . quod manifeste contingeret si laborarēt manualit̄ aut sollicitē intenderent pro acquirenda sustentatiōe sua . Sunt etiam alie p̄sone que considerata rationabilit̄ cōditione eaz fodere non valent et mendicare erubescunt . tales ergo rationabile est sustentari h̄mōi redditibus ānuis quos emūt de p̄p̄ijs bonis . Si enī domin⁹ laudauit villicū q̄ prudenter egisset ne in futurū mendicaret p̄uidente vite sue etiā de bonis alienis . quomō ille est dampnādos qui de bonis p̄p̄ijs p̄uidet ad sui necessariam sustentationē cū proximoz indēpnitate . Quarto p̄batur ex consuetudine ab antiquo cōtinue et inuolabilit̄ obseruata . patet hoc in lege nature tpe Ioseph qui emit onem terram egipti a possessoribus eius demū dimisit eam ipsis et constituit ānuos redditus videlicet quitam p̄tem onium fructuū reddendam singulis annis regi pharaonis et successoribz suis . In eodem etiā loco habetur q̄ sacerdotibus vacare habebāt deorum cultui statuta cibaria ex horreis publicis circuebantur . Similit̄ patet hoc in lege scripture cum enī deus tradidit terram p̄missionis filijs israhel possidendam ipse instituit ānuos census scilicet decimā oim frugum p̄ leuitarum sustentatione . Et vltra hoc instituit decimā hui⁹ decime p̄ sustentationem sūmi sacerdotis . Hoc idem obseruatum reperitur in lege gratie circa donationē ecclesie tpe Siluestri per constantinū impatorem factam . Int̄ alias nāq; donationes magnifice ab eo factas ecclie . Expsse habetur

in Cronica Damasi q̄ supra possessiones que erant in ytalía egipto et alijs mundi prouincijs dedit ac constituit in seruicio luminū redditus annuos viginti octo milia quadringentos sexaginta tres solidos. Solidus autem illius talis prout nonnulli curiosi scrutatores valoris antiquarum monetarum asserunt valebat duas vncias auri que coiter sunt. xij. floreni de camera. Postmodum autem quot dotationes facte sunt per reges et principes aliosq̄ innumerabiles tam cathedralibus q̄ alijs ecclesijs monasterijs conuentibus capellis ⁊ alijs locis ac personis diuino cultui dedicatis .enaranti tempus deficeret dampnateq̄ presumptionis iudicaretur qui temerarie inculparet huiusmodi annuos census quos deuoti cristiani in vita aut morte donantes ad cultum dei per huiusmodi elemosinas sperant redimi peccata et saluari animas suas. Et si licet donare etiam et vendere et per consequens emi. Unde q̄ huiusmodi emptio annorum censuum de se non illicita sit sed potius licita dubium non esse videtur.

Tercium documentū

Tercium documentum scolasticum est q̄ huiusmodi contractus emptionis de annuis censibus vt iuste et licite agatur requiruntur quatuor. Primo q̄ res supra q̄ emitur annuus census sit capax et idonea illius. Unde si res sit de illis que non sunt in nostra potestate vel sunt aliene siue nullius aut minimi valoris huiusmodi contractus potius fidei aut iniq̄e q̄ iuste intelligitur interuenire. Similiter si res sit spiritalis non enim licitum est super hijs que dantur liberaliter in receptione sacramentorum vendere aut emere annuos census. Item super rebus que sunt vniuersitatis vt vniuersitatis nisi ipsa met vniuersitas faciat. Item si sit res vsu consumibilis sicut bladum vinum pecunia et alia in quibus consistit mutuum que ipso vsu consumuntur. Potest autem constitui super agris vineis molendinis domibus castris et alijs rebus immobilibus. Possit etiam sup mobilibus ad vitam eorum vt sup equo vel camelo. Similiter sup seruo si talis est q̄ ultra expensas sibi necessarias et eius opera residuetur lucrum. Utrum autem supra persona libera quoniam vt comunis doctrina habet seipsam vendere potest. Et multominus est super se censum constituere a multis tenetur q̄ id possit fieri. Sed propter multiplex periculum aut fraus facile huic contractui imiscere se posset super libere persona non est tutum fieri. Id autem in suma est dicendum q̄ res super qua huiusmodi contractus interuenit debet esse talis conditionis q̄ sit multo maioris valoris quam est precium pro quo emitur annuus census. Et q̄ deductis oibz ad sui culturam

et sustentationem necessarijs seruata in suo eē tantū et plus q̄p ē ānuus
census qui sup ea cōstituitur aut venditur ānuatim ex ea residuari posset
Notāter dico tantū et plus Nam qui colit agrum vel inhabitat domū sup
quibus census constituitur si nō ampli⁹ ānuatim exinde habere posset q̄p
valet ānuus census vir aut nūq̄ intenderet ad diligentem custodiam v̄l
culturam vt enī apostolus inquit Quis plantat vineā et fructus eius nō
edit aut quis pascit gregem et de lacte eius nō māducat Et quia boni tri
turanti os ligari non debet vt res cōseruetur in suo esse ne respublica pe
reat quod contingeret si eorū cultores et domini ipsaz fructu nō gaude
rent necesse est vt res sup qua cōstituitur census talis esse debeat q̄p ānuat
tim reddere valeat pl⁹ q̄ sit valor ānuū census. q̄tum autē sit illud plus
difficile esset determinare sed ratio dīctat vt tanti sit q̄ eius custos v̄l cul
tor ex fructu quē vltra ānuū censum residuat aietur et inclinetur ad di
lignter colendū et custodiendum .etiam si aliunde haberz multa alia bo
na vnde posset sustentari quia cum possit illa perdere Item si hec res vē
deretur aut sola pueniret ad heredem quia traheret cum onere suo quia
ratioabile ē q̄ ex se ipa ne p̄ire pmittat̄ residuare possit ānuati ampli⁹ q̄p
ānu⁹ cens⁹ Et hoc est vnū de substācialibz in h̄ cōtractu Requirit̄ sc̄do
q̄ precū sit iustū que iustitia cōsistit in equalitate quadā int̄ ipsos con
trahentes ita q̄ alter eorū ex huiusmodi cōtractu non reportet excessiue
dampnū et aliud lucrum quod contingit quomō est equalitas int̄ rem vel
venditam et pretiū quod pro ea datur hoc est vt tantū res valeat comū
estimatioē quātum est p̄cium et ecōuerso . Sed attendendum q̄ h̄modi
equalitas non cōsistit in pūcto indiuisibili ita vt vbi res ē magni valoris
si sit excessus vni⁹ ptis ad alteram de vno obulo vel duobus eoipso dica
tur iniustum precū cum enī equalitas hec accipienda sit sc̄dm comunē esti
mationem et estimatiōes hominū sunt frequēter varie necesse ē intelligere
q̄ sicut mediū in pancia l̄ q̄libz alia morali virtute nō ē pūctuale sed lati
tudinale . Ita ergo dicendū ē q̄ equalitas hec habet magnā latitudinem
q̄p p̄uus excessus non eam corrūpit .sed quomō ē tantus excessus q̄ ieq̄
litas ibi clare videtur .hoc ē quādo omnibus circūstancijs consideratis et
ōni pte maifeste apparet cuilibz iudicātiq̄ vendens in illo cōtractu habet
ptem notabiliter meliorē et emens deteriorē vel ecōuerso . Quomodo
autem hoc cōtingat secūdm determinationē in foro iudiciali dicitur esse
quomodo deceptio contigit vltra medietatem iusti p̄cij . In foro vero con
sciencie etiam citra Et sicut in illo iudicio opellit̄ ad restitutiōē si deci
pi cōtingat vltra medietatem iusti p̄cij ita etiam tenet̄ in foro cōsciencie vtrū
sit tertia quarta l̄ quita pars p̄cij iusti difficilimū ē determinare . Nonnulli
doctores dicūt q̄ tunc tenet̄ ad restitutiōē quādo deceptio est in tertia

pte. Alij verò loquuntur in determinate et remittunt ad scienciam eius qui
decepit. Unde intelligendum quod cum deceptio contingat ex ignorantia in ma/
teria contractuum de qua est sermo. sicut duplex consideratur ignorantia ita
duplicitur contingit considerare deceptionem. Ignorantia namque alia est in discernen/
do vel iudicando alia in eligendo. Sicut enim decipitur quis ex ignorantia
discretionis faciens malum putans se facere bonum. Ita etiam decipitur quis
quia nescit discernere seu iudicare quantum sit iustum pretium rei venalis et
putans esse iustum emptum. tamen si sciret non ultra daret. Item decipi/
tur etiam in eligendo. frequenter enim contingit ut quis sciens aliquid esse
simpliciter malum vel peccatum propter tamen nimiam affectionem quam habet
excecatur intellectus et iudicat quod alijs simpliciter malum esse bonum
sibi pro tunc vel conveniens. et ex ignorantia affectionis vel electionis deci/
pitur et operatur malum. Et de hac ignorantia intelligitur illa doctrina
philosophi vulgarissima quod omnis malus est ignorans. Notum est enim quod
multi non ignorantes sed certitudinaliter scientes fornicationem esse morta/
le peccatum illam committunt. dicuntur tamen pro illo actu esse ignorantes
quia nimium affectati ad delectationem illam putant pro tunc esse sibi con/
venientem vel bonam. Similiter est in contractibus nam contingit ut ali/
quis sciens quantum sit iustum pretium propter nimiam affectionem quam
habet ad rem putans sibi multum convenire dat ultra quam valet et sic deci/
pitur in eligendo. Et quoniam coiter dicitur quod licitum est contrahentibus se in/
vicem decipere licet hoc dictum simpliciter acceptum sit nimis periculosum quia
occasionem prestat ut contrahentes se invicem culpabiliter decipiant tamen faci/
enda est magna differentia in deceptione que provenit ex ignorantia discretionis
vel electionis. Illa enim multo magis licita. sed hec secunda non tam vituperabilis
est. licitum est enim venditori rem suam laudare et allicere emptorem ad eius affec/
tionem ut per hoc ex ignorantia affectionis quasi deceptum trahat eum ad emendum. in
quo si non sit nobilis excessus circa iustitiam siue equitatem pretij in foro consci/
encie non tam iudicandus veniret. Et in hoc maxime operatur industria merca/
torum ut ille aprior iudicetur qui melius scit emptores allicere. Secus autem est
qui scienter mercator mentitur asserendo quod est iustum esse iustum pretium decipiens emp/
torem ignorantia discretionis maxime si mendacia inanimato confirmat. tunc ei si non excedit
in pretio quod tamen officium suum excedit inquam cum piuribus et mendacijs quod acquirit reputatur tuz/
pe lux et facit conscientiam tenent. illud namque sciendum est quod non licet ex intentione scienter le/
dere primum quod nihil mali adversus eum gessit in personam vel honorem vel in membris pretij
pue si hoc facit ex odio. quoniam lesio in se habet contingit in contractibus non est pue reputatio
Ideo sicut preactum est non mediocri periculi est simpliciter asserere
quod licitum est contrahentibus se invicem decipere. Nunc autem applicando ad
materiam contractuum de quibus est sermo ut iuste agatur contractus
iste quam maxime est attendendum quod interueniat iustum pretium

Sed quātum ad p̄cium emptionis reddituū ānuoz. faciēda ē differen/ tia de illis que sunt ip̄petuū vel ad vitā. **S**imiliter de re sup̄ qua cōstitu/ ti sunt vel cōstituūtur. **I**dem quāto maior est securitas vt nūq̄ deficiat q̄ maiorem certitudinē habent. h̄modi redditus ānui circūstancia bec ad auget quātitatē p̄cii. **I**ta etiā facit certitudo vel facilitas recuperacōnis. **I**n illis autē que sūt ad vitā si fierēt ad vitā eius qui vendit cessarent m̄lte suspitioēs et facili⁹ iudicari poss̄. **S**⁹ q̄ vix a nūq̄ sic cōsueuerūt si/ eri sed ad vitā emptoris p̄cipua circūstancia q̄ venit in cōsideacōz ē etas ip̄i emptoris. **I**te et disposicō sanitatis pl⁹ nāq̄ debet dari si sūt ad vitā pueri vel **I**uuenis q̄ senis et infirmi infirmitate q̄ est accellētiua mortis. **U**nde quoniā sc̄dm diuersitatem regionū differens est etas hominū et disposicō corpoz p̄pter frequētem aut min⁹ occurrentes pestilēcias seu infirmitates alias. **S**imiliter et variantur multe alie circūstancie que ve niunt in cōsiderationē ex hoc vix aut nūq̄ q̄tum ad iustū p̄ciū quod sit comune aut equale in om̄ibus regionib⁹ p̄cisa determinatio potest haberi. **P**recipue tamē debet attendi ad p̄cium rerū immobilium que in illa regi/ one venduntur quoniā q̄to maior certitudo est q̄ possessor ānue reddat fructus suos non obstante glacie aut tempestate siue qualibet alia nocua aeris dispositione. **I**tem q̄ minori aut nulla expēsa indigz ad sui culturā vel sustentationē sicut cōtingit in pascuis tāto pro maiori p̄cio vendūtur. **E**t ita cōtingit in huiusmōi ānuis redditibus licet tamen vtrobiq̄ aliq̄ modo interuenire possit p̄iculum. **U**nde in quibusdam regionibus licet vinea aut agri emātur pro quāto eoz fructus valent x. vel xv. ānos quia tamen bec subiacent p̄culis pluribus et maiorib⁹ q̄ terre de pascuis q̄/ aomodū cōtingit in v̄ditiōne pascuoz q̄ vn⁹ denari⁹ ānu⁹ emitur pro xl. aut xxxv. ita etiā redditus p̄petui. **I**n leui aut videt̄ existimari p̄ciū q̄ ager qui venditur quātum vendi potest estimatur ad quiquaginta siclos et debet possideri solū p̄ quiquaginta ānos vsq̄ inbileū quod vocatur sic/ lum aut p̄petuū. **E**t quātū min⁹ a pl⁹ distabat ab āno iubileo tāto min⁹ vel amplius iuxta dictā summam de quiquaginta estimabat̄ p̄ciū pro quolibet anno cōputādo vnū siclum. **I**tem in eodem libro expresse sit mē/ cio de possessionib⁹ que intra opidū vel eē erant. **E**t propter securitatem maioris estimationis reputabatur q̄ intra. **S**unt etiam alie multe circū/ stancie que p̄tinent ad cōsiderationē iusti p̄cii. vnde vix alia regula gene/ ralis quātum ad hoc dari potest nisi q̄ iustum p̄cium iudicari debet iux̄ comunē estimationē in illa regione in qua huiusmodi cōtractus fuit. **E**t ideo legale p̄tium non facile in hoc assignaret̄ p̄ comunē ordinationē sine fraturū. **V**ariari eni necesse ē s̄m diuersas circūstancias et t̄pis et alioz q̄ rationabiliter ad augere vel minuere habēt p̄ciū. **Q**uare necessariū vi/ detur in huiusmodi cōtractib⁹ vtendū esse consilio qd̄ infra specificatur.

Tercium quod requiritur est ut interueniat recta intentio Et quantum ad hanc quadruplex potest considerari intentio Alia est per se mala et reipublice nociva Alia perversa et proprie salutis contraria Alia indifferens. et alia ad bonum promouens prima est interdicens. secunda dissuadens. tertia permittens quarta promouens et adiuuans Si quis enim vult emere annuos redditus et multiplicare huiusmodi contractus ad oppressionem et desolationem pauperum quomodo nulla miseratione compassus etiam si non indiget facit suos debitores indifferenter trahi ad carceres Item si ut reipublice domineatur cuius signum est si cum suis debitoribus incipit turmas agere et ardua supra vires suas aggredi Item si ad hoc quod probis iniurietur quod manifestatur quando redditus illos expendit in sustentatione rufianorum et gladiatorum qui facile alios conuictantes prouocant ad iurgia Item si ad hoc ut patriam hostibus tradat quod contingeret si nullus debitorum suorum vellet resistere contra suam intentionem Talis autem alia similis intentio quomodo cumque per indicia manifestaetur gubernatores reipublice multimodis horum contractuum debent resistere sub tali namque intentione non iustum sed perniciosum est huiusmodi contractus multiplicari. testante sanctorum doctrina Tale erit opus quale fuerit intentio tua. quodque affectus cuiusque operis nomine imponit Unde saluator ait Si oculus tuus fuerit simplex totum corpus tuum lucidum erit Si autem nequam totum corpus tenebrosum erit. oculus ibi sumitur pro intentione et corpus pro cogitatione operum ex intentione mentis procedentium In quo verbo fundatur illa regula theologie generalis nullam habens fallentiam quod quocumque finis qui intenditur est de se mortale peccatum opus ipsum per quod ad illud intenditur etiam est peccatum dampnabile Ut si quis daret elemosinam pauperi puella ut per hoc trahat ad sibi consentiendum in peccato Ita est de celebratione missae per orationem verbi dei vel alio quouis opere de genere bonorum si fiat ad finem alicuius peccati Itaque nulli dubium est quod si interueniat perniciosa intentio de qua fuit exemplificatum contractus huiusmodi emptionum omnino est illicitus Alia est intentio perversa proprie salutis contraria et in hoc maius est dubium quia de malicia eius non tam facile videtur Sed ad intelligendum nobis est exemplum in euangelio. dicit sic saluator Videte et caute ab omni auaricia quoniam non in habundantia cuiusque vita eius est ex his quae possidet dicit autem ad discipulos similitudinem dicens hominis cuiusdam diuitis vberes fructus ager attulit et cogitabat intra se dicens quid faciam quod non habeo quo congregam fructus meos Et dixit hoc faciam destruem horrea mea et maiora faciam et illuc congregabo omnia que nata sunt michi et bona mea et dicam anime mee Anima mea habes multa bona posita in annos plurimos requiesce comede et bibe et epulare Dixit autem illi deus Stulte hac nocte repetet anima tua a te quae autem passim

8

cui⁹ erūt. sic ē q̄ thesaurizat et nō est in deū diues. hec doctrīna euāgelica
inter alios passus sacre scripture multū attēdenda videt̄ in materia istoꝝ
contractuū finis enī multoꝝ qui huiusmōi ānuos reddit⁹ emūt est vt se/
curitatem et certitudinē quādam habeāt q̄ habent satis in vita sua sicut
diues iste p̄mittebat sibi requiē quia in annos plurimos habebat bona
multa reposita **Sed** vt dictū est qm̄ tale est cuiusq; opus qualis ē inten/
tio eius **Intelligendū** q̄ ex hac doctrīna habem⁹ q̄tuor casus de intentio/
ne p̄uersa p̄prie salutis contraria **Prim⁹** ē quādo quis intendit habere bona
temporalia tanq̄ pro se dūtaret nec sibi de alijs est cura dūmodo satis ip̄e ha/
beat putatq; sibi soli data esse **Sicut** patet de isto diuite qui oia ad se re/
flectebat dicens. **Congregabo omnia q̄ nata sunt michi nec satis erat sic**
dixisse sed addidit et bona mea **Et iterū** et dicam anime mee vbi apparet
q̄ se solū attēdebat in ōnibus suis cogitacōib⁹ nullā de deo vel p̄ximo su/
mens mēcionem **Unde** int̄ ceteras culpabiles cōditioēs quas auari diui/
tes habent illa q̄ nimis amāt seipsos nec alijs cōpatiūt̄ sicut ille diues e/
pulo se habebat ad lazarū **Hoc** aut̄ est signū q̄ non p̄tinent ad ciuitatem
dei **Nam** vt inquit augusti. fecerūt ciuitates duas. amores duo terrenam
scilicet amor sui vsq; ad cōtemptū dei. celestem vero amor dei vsq; ad cō/
temptū sui **Talis** erat amor diuitis huiusmōi qui seipsū solū respiciēs vi/
lipendebat deū et proximū **Secund⁹** casus est confidentia in proprijs di/
uicijs **Unde** hic diues dicebat sibi met. anima habes multa bona posita
in annos plurimos requiesce r̄ **Hec** autē intentio q̄ sit dāpnabilis patz
exemplo et auctoritate **Exemplū** est in libro baruth vbi de re. p̄bis dicit̄
tur qui argentū thesaurizat et aurū in quo cōfidunt homines ⁊ nō est finis
acquisicōnis eoz **Auctoritas** apostoli ē in epistola ad thimo. **Diuitibus**
hui⁹ seculi p̄cipue non sublimē sapere nec sperare i incerto diuiciarū **Itaq;**
cū p̄ceptum diuinū sit nō sperare in incerto diuiciarū manifestū ē q̄ in pro/
prijs diuicijs cōfidentia est dāpnabilis culpa. **Tercius** cas⁹ quomō cupiditas
est tantū accensa q̄ nescit saturari sed sep̄ vult ampli⁹ acquirē sicut is/
te diues non erat cōtentus q̄ habebat satis in ānos plurimos sed cū pu/
tarēt se h̄re etiā in ānos plurios sic cogitauit de destructioē horreorū et
ad ampliandū **Non** legit̄ q̄ cogitaret se exonozare vedēdo agrū sed for/
tassis adhuc retinere voluit vt nō esset finis acq̄sicionis **Hec** intentō re. p̄
bat p̄ ysaiā cū inquit ve qui cōiūgitis domū ad domū et agrū agro copu/
latis **Quid** habitabitis vos soli in medio terre **In** aurib⁹ meis sunt
hec dicit dñs **Quātum** ad hoc ita dicit moralis doctrīna cupiditati nihil
est satis. nature etiā satis est puū **Naturalia** enī desideria finita sunt et
falsa opinioē nascētia vbi desinant nō habēt et cū volueris scire qd̄ petis
vix naturalē ā cecā habeat cupiditatē cōsidera ā possis alicubi s̄sistē **Itaq;**
qui non ponit terminū cupiditati sue manifeste etiā in iudicio nature est

culpabilis. **Q**uartus casus est quo finis adiungitur retrahens a divina con-
sideratione et cultu eius sicut hic diues dicebat Anima habes multa bona po-
sita in annos plures requiesce comedere bibe et epulare. Non satis erat illi
habere sustentationem vite cum dicebat comedere et bibe. Sed primum ordina-
uit bona sua ad ociositatem et addidit epulare volens imitari illum damp-
natum diuitem qui epulabatur cotidie splendide. Huiusmodi autem intende-
re retrahit a consideratione et cultu dei. unde licet quiescere comedere et
bibere et epulari per se non sit peccatum tamen ordinari diuitias suas ut his
solum principaliter intendat sicut ille diues faciebat merito iudicatur dampna-
tionem dignum. Hic casus frequenter contingit in viduis que quia viuicibus mari-
tis non potuerunt post eorum obitum vitam suam ducunt in solacijs continuis
et de hijs dicit Apostolus Vidua que in delicijs est viuens mortua est
quod autem intentio explicata in dictis quatuor casibus sit peruersa probatur ex
verbis a christo hic positis. Primum est quia dixit hoc esse auaricia. Auari-
cia autem est de se mortale peccatum. Secundo quia vocauit diuitem illum stultum
Stulticia autem coiret quando de homine sensu non carere dicitur in sacra
scriptura culpa censetur. Tercio quia subiunxit sic est qui thesaurizat. the-
saurizare enim alijs peccatum non est sicut apostolus docet quod parentes debent
thesaurizare filijs. Similiter et rex thesaurizare potest regno et subditis
suis sed thesaurizare sibi soli illicitum est. Iuxta doctrinam christi Nolite the-
saurizare vobis thesaurus in terra etc. Nisi eo modo quo docet apostolus
thesaurizet sibi quis fundamentum bonum in futurum ut apprehendat vitam eter-
nam. Quarto probatur ex illo verbo et non est diues in deum intelligendo
de tali diuite que christus exemplificauit qui querebat ex diuitijs sibi soli con-
solationem. Unde alio in loco saluator dicebat de diuitibus qui habetis
consolationem vestram. super quo dicit Crisostomus quod consolatio diuina deli-
cata est et non datur ad mittentibus alienam. Huius doctrine euangelice con-
cordat documentum sapientis ecclesiastici. Est qui locupletatur parte agen-
do et hec pars mercedis illius in eo quod dicit inueni requiem michi et nunc
manducabo de bonis meis solus et nescit quod tempus pretereat illum et mors
appropinquat et reliquet omnia alijs et morietur. Hijs prelibatis ad discernen-
dum que sit intentio peruersa proprie salutis contraria facile est ad mate-
riam contractuum de quibus sermo sit applicare. Nam emere annos redditus
et multiplicare huiusmodi contractus sub intentione alicuius ex predictis ca-
sibus maxime ultimi illicitum est notorie. Sed tertius casus prima facie non vi-
detur contingere. Nam qui emit annuos redditus vel ad vitam vel
imperpetuum ex tali actu cum magnam summam pecunie insimul ex-
ponat ut paruum annuatim recipiat thesaurizare non diceretur primo
modo de thesauro expendere. Hoc tamen non obstante quia uno vel plura

locis thezaurisari nō differt si facit eo animo vt quia tinet apud se non
posse custodire emendo cens⁹ dat alio pecuniā ad maiore certitudine sibi
soli erit reposita sicut iste diues custodire volebat in ppijs seris etiā iste
terci⁹ casus ab huiusmōi tractibus non erit alien⁹ vt sic interueiat intē/
tio puerla pprie salutē contraria cuilibet catholico dissuadēda. **E**rat tertia
intentio indifferens et pmittēda vt si psona p se comode non valens intē/
dere labori maūale vel admīstrationi tpaliū possessionū ex quib⁹ bladū
vinū fruct⁹ alieq; res hūano vsui necessarie colligūtur volens sibi pvide
re ne egeat emit ānuos reddit⁹ et intendit eos exponē q̄admodū fruct⁹
si quos haberet ex possessioib⁹ reddituosis. **N**ec tamē intendit vacare ocio
et epulacioni sed honeste iuxta cōditionē suā viuere vacare dīno cultui ta/
lis intentio et si non sit de se meritoria tamē est licita. Ita etiā cōtinge/
ret si cognosceret se habere filios aptos ad studia līarū vel non industri
osos et abiles p admīstratiōē possessionū ne mendicare cogāt pōt emere
reddit⁹ ānuos ad sustentatiōē illorū. vt enī inquit apostol⁹ pnt parentes
filij suis thezaurisare. vtz si filij cōfidentes in huiusmōi censibus vaca/
rent dūtaxat aut pncipaliter ocio aut cōmessationib⁹ et alijs illicitis sicut
ille diues de quo mēcio facta est intēdebat gubernatores reipublice i eo
casu prouidere deberēt. **Q**uarta intēcio de qua sup̄ dictū est q̄ est ad bo
nū pmouens et adiuuāda illa est quō psona illa emens ānuos cens⁹ insti
tueret sibi finē laudabilem ⁊ meritoriū sicut enī iuxta sentēciā apostoli q̄
sine vxore ē sollicitus est que dei sunt et quomō placet deo. Ita frequen
ter cōtingit de eo qui vacat ab admīstratione tpalium. **I**nde si quis cu
piens vacare pncipaliter dūtaxat a diuino cultui emit ānuū censū intēdēs
liberius seruire deo nulli dubiū qui hūmōi intentio sit meritoria et lauda
bilis. Ita etiā est de multis alijs sanctis opibus quibus auxilio esse dignū
est et laudabile vñ talis intēcio pmouenda est atq; iuuāda.

Et pmissis iā manifestū ē quartū req̄sitū videlicet que sūt psonę
pro quib⁹ emi iuste pnt ānuū cens⁹. **E**t ponitur illa regula gene/
ralis q̄ omnes ille psonę q̄ aut per se laborare siue defectu natu/
re ⁊ alia cōditiōe nō pnt vel dēdicare dīno cultui aut vtilitati reipublice
labori maūali siue tpali sollicitudini et offitio sibi cōpetenti commode vti
non pnt tales sunt ydonei vt viuāt de censibus ānuis. **H**ec autē sunt i qua
duplici genere. pmo dīna admīstrās vt **E**p̄i **C**urati p̄dicatores et docto
res. **D**icit enī saluator de talib⁹ q̄ dign⁹ est oparius cibo et mercede sua
mercenari⁹. **I**tem apostolus. qui bñ p̄sunt p̄sbiteri duplici honore digni
habeātur maxie qui laborāt in verbo et doctrina. **D**icit enī scriptura nō
infrenabis os boni triturāti ⁊ dign⁹ est mercede sua oparius. **I**tem alibi
nemo militat suis stipendijs. **I**tem cōcludēdo inquit. dñs ordinauit hīs q̄
euāgelijū ānūntiant de euāgelio viuere. **S**cđm gen⁹ psonaz ē reipublicā

administrātes sicut Reges principes consules et rectores siue iudices . vnde de saluator reddite que sunt cesaris cesari que dei deo . Quod etiam declarat apostolus cum inquit . **I**deo enī tributa prestatis ministri enī dei sunt in hec ipsum seruientes reddite ergo omnibus cui tributū ē . **T**ercium genus est pauperes orphani vidue et senes . vnde Iacobus . **R**eligio munda et immaculata apud deum ⁊ patrem hec ē . visitare pupillos et viduas in tribulatione . **I**tem apostolus **S**i quis fidelis habet viduas submitret illis et non grauetur etiam vt hijs que vere vidue sunt sufficiat . **E**x quo habetur q̄ vere vidue debent publico sustentari multo ergo magis possent de suo per ānuos census . **D**e pauperibus antē plena est sacra scriptura exhortationibus et exemplis . **Q**uartum genus ē religiosi orationibus insistentes ⁊ diuine contemplationi vacantes . **E**orum namq; officium vt Augustinus inquit **U**tile necessariumq; rei publice est quia cōtemplationis virtute qui familiares amici deo effecti speciali modo pre alijs cum assistunt cotidie diuino aspectui multa optinent pro mundi salute que alijs impetrare non valent . **E**t sicut dictum est q̄ expresse ad sustentationem dictarum in quadruplici genere personarum iuste possunt haberi ex redditibus annuis . **I**ta etiam est pro edificatione aut reparatione ecclesiarum aut conuentuum hospitalium et publicorum edificiorum que habitationem et officijs dictarum personarum conueniunt . **S**imiliter et pro ministris eisdem necessarijs sine quorum obsequijs officia sua non valerent cōmode exercere . **I**deo etiam dicendū est q̄ sicut iustū est et vtile per vel ab huiusmōi personis emi ānuos census . **I**ta in utile et non sine dampno reipublice passim et indifferenter permitti ab huiusmodi qualitates si per se possūt laborare ⁊ de laboribus manuum suarum vel industrie sicut in mercatoribus proficere sibi reipublice et indigentibus proximis . **U**nde circa hec gubernatores reipublice studiose debent intendere . **C**irca venditores ānuorum reddituum p̄maxime ad vitam emptoris . **S**imiliter attendendū est q̄ talis conditionis sicut vt de illis sit presumptio q̄ nō machinentur in mortē emptoris . **C**um enī frequenter contingat q̄ prorogatione vite recipiant annuatim amplius q̄ fuit precium quod soluerunt et venditores sciētes se oneratos aliquo modo ⁊ si indebite cupiant eorum mortem periculosū erat si venditor talis persona esset que sub calore honestatis aut sui officij in potestate haberet eos occidere sicut sunt medici . **U**nde docet moralis philosophus in prouerbis q̄ male secum agit eger medicum qui heredem facit quia vt cicius habeat hereditatem potest machinari etiam absq; suspitione in mortem infirmi . **S**imiliter et iudices . **U**nde pilatus dicebat ad cristum **N**ichi non respondes . **N**escis q̄ potestatem habeo crucifigere te et potestātē hēo dimittē . **I**taq;

9
et pua causa machinat iudex in dampnū eius qui corā eo habet iudiciū
De om̄is aut̄ terrarū siue castroz Itē de magnis principibus ppter eorum
nobilitatem non licet talia cōsiderare Est aut̄ scriptū Cum potencie te
ne in eas cōtractū. Sed de cōitatibus quia vix aut nūq̄ in vnū conueniēt
ad talem machinationē Item et faciūt iusticiā ita cōsulibz quō forefaciūt
sicut de alijs nulla ē verisimilit̄ ratio piculi Itā ex p̄dictis clare patz terci
nuū documētū q̄ vt iuste aut licite ineat cōtract⁹ empiciōis ānuoz censuū
siue ad vitam siue ip̄petuū requirūt q̄tuor . q̄ res sup̄ qua emitur sit tal
que i se cōseruata deductis oneribus necessarijs r̄siduare possit nō solum
ānuū censū sed tantū q̄ eius cultoz sub spe ill⁹ amplioris aietur ad eius
custodiā et diligentē culturam . Secūdo q̄ eius p̄ciū sit iustum ita vt co
muni iudicio censeat̄ q̄ equalitas seruata est inter ipsas contrahētes nec
vnus cōtra altz exinde euident̄ r̄portat p̄tem notabiliter deteriorē . Ter
tio q̄ intencio nō sit reipublice nocua aut proprie salutē cōtraria sed aut in
om̄is vel ad bonū pmouens. Quarto q̄ p̄sone p̄ seu a quibus emūt̄ hu
iusmodi annui census sint tales q̄ vel laborare non p̄nt aut laborare im
pediret eos ab officio necessario seu vtile reipublice vl̄ a cultu diuino cui
p̄ncipaliter intendunt .

Equit̄ quartū et vltimū scholasticū documētū videlicet respon
tio ad argum̄ta seu difficultates q̄ obitiūtur in cōtrariū Ad que
p̄missis cōsideratis respōdere non erit q̄ue Sunt autē argumen
ta in q̄druplici differentia Quedā sunt coia ad om̄ne materiā cōtractuū
Dicunt enī res aliquas alijs cōpari non posse in valore Et ideo quia non
potest interueire iusta cōpatio om̄ino ē illicita materiā cōtractuū Exem
plificat de viuētibz quia ex cōditiōe nature oibus non viuētibz p̄fer
runtur Ita q̄ vna auicula vel vna ouis sua excellentiā nature p̄ferē om̄i
auro et argento mūdi. Ita difficultas euacuatur qm̄ appreciatio rerū que
humano vsui sunt necessarie aut vtilēs non fit p̄m̄ regulas phie natural
aut metaphisice sed iusticie cōmutatie que respicit indigenciā humanam
necessitatem et vtilitatē Ad hanc aut̄ indigenciā supplendā meli⁹ est hoī
nū habere panes q̄ pulices et pecuias q̄ araneas . Attendendū tamen q̄
vtilitas hec p̄ subuentiōe in digentie duplicit̄ pōt cōsiderari vl̄ cōi exi
stiacōe aut p̄pria ipsi⁹ emētis Et d̄z attēdi pot⁹ ad cōez q̄ ad p̄pria esti
macionem Und̄ enī equ⁹ qui comūi estimatiōe nō valeret nisi xxx. floros
p̄ vnū diuitē fugiētē a facie reati p̄ncipis estimaret̄ ad plus q̄ ad ccc.
florenos Et si venditor vellz iux̄ illi⁹ estimatiōe et nō ali⁹ cōcedē notū ē
q̄ iniq̄ ageret Sed si ille gratiose vltra comunē estimatiōe vellz gratis
donare venditor posse iuste recipere Simili modo etiā ex pacto possz am
plius q̄ habet cōis estimatiōe recipere si ex venditiōe dampnū reportaret
tanti quātū est appreciatio dampni quod incurrit Secūdo difficultas d̄is

est ex auctoritate Crisostimi super mathe. qui hoc dicit Sed hoc dictum
comuniter exponitur de illo negociatore qui intendit lucrum tamquam fine
principalem omnium suarum operationum aliam non intendens seu expectans
beatitudinem sed hanc suam reputat partem continue lucrari Est secunda res/
ponso que magis textui consona videtur quam Crisostimus loquitur de illo
negociatore qui officium exercet ex deliberata intentione continue vendendo
mendacis et periuris non autem de illo qui pro necessitate propria aut utilita/
te publica absque huiusmodi periuris et mendacis vitatur negociatione De
cundo ordine sunt argumenta que tangunt difficultatem et materie ratione precii di/
cunt enim quod pecunia nunquam emi debet quia numisma inuentum est ut in mu/
tationibus sit medium nunquam autem extremum. Et in hoc contractu ut di/
cunt nichil aliud fit nisi quod emitur pecunia magna successive pro illa que
simul data fuit Huius difficultati supra responsum est quando fuit cla/
re ostensum quod in isto sicut in alio quocumque contractu vere emptionis pe/
cunia interuenit tamquam medium et ius percipiendi annuos census est ve/
ra merx que pro pecunia emitur Secunda difficultas est ex superhabun/
dancia valoris dicunt enim cum emitur annuus census imppetuum etiam si
pro vno dentur .xxx. aut xl. potissimum est quod recipere imppetuum vnum
in multo semper excessit ad precium Ad hoc est clare iam responsum
quia sicut quando emitur castrum p. xxx. milia. annuatim redditus mil/
le nescitur vtrum plus vel minus in futurum reddituabit emptori quod sit
precium quod dedit tamen satis est quod pro tempore quo emitur comuni
estimatione tantum valet nec reperitur qui det maius precium Continge/
re enim potest quod comburatur vel capiatur ab hostibus seu alias perdatur
vnde nunquam ex eo recipit vel quitam partem precii sed ex futuro euentu in/
minus recipiendo non iustificatur contractus Similiter nec in ampli/
us utpote reddituet per centum annos et sic habeat ex illo plus quam dedit
in quadruplo Ita ergo est in contractu emptionis annui census de quo
est sermo quod satis est ut tempore quo fit contractus comuni estimatione
censeatur esse illud iustum precium etiam si contingat multo minus aut
multo amplius successive ab ipse recipi quod sit precium quod dedit Ter/
tio ordine sunt argumenta ratione annexe siue ut communiter interuenien/
tis concupiscencie Primo quia qui vendit redditus ad vitam cupit
proximum citius moriturum ut ab onere alleuietur desiderare autem mor/
tem proximi est malum de se Secundo quia emptor cupit semper
plus habere quam dedit et concupiscencia immoderata communiter repu/
tatur ad culpam Est enim ut apostolus inquit Cupiditas radix omnium malorum Ad
primum dicitur quod desiderare mortem emptoris hoc est vitium strabeticis non
autem contractus Multi namque filii diuitum desiderant mortem patris nec tamen ob hoc
filium esse diuitis est culpabile sicut et quod plures uxores desiderant mortem virorum

Sed cōiugiū nōn est cōtract⁹ dāpnat⁹. Ad scōm respōdetur q̄ p̄ter ca/
sus sup̄ exp̄ssos de p̄se mala aut p̄uersa intētiōe in hīs cōtractibus inter/
ueiente generaliter de cōcupia sicut generalit̄ arguit̄. dicēdū ē q̄ cōcupis/
cētia est culpabilis in q̄tuor casib⁹. **P**rimus quādo quis aliena cōcupiscit
simpliciter et absolute scē⁹ aut si cum adiecta cōditiōe utpote si possz illa ha/
bere sine offēsa dei et iuria p̄ximi quia enī talis cōcupiscētia diu in le/
gi subiecta est volens non habet rationē dāpnabilis culpe. **S**ed prima cō/
cupia directe repugnat diuine legi q̄ iubet nō cōcupisces rem p̄ximi tui
Secūdo cōcupiscētia est culpabilis quō est ita deordinata q̄ p̄ p̄bas vel
nephas habere desiderat t̄palia bona et parat⁹ est etiam cū offēsa dei et
iuria p̄ximi ad faciendū viam p̄ q̄ adimplere valeat desideriū sue cōcu/
piscētie in tali nāq̄ cōcupiscente est cor malignū discedēdi a deo viuo et
ideo cōcupiscētia dicit̄ esse peccatū. **T**ercio casus ē quādo cōcupiscētia est
ita vehemēs q̄ execat itellētū abstrahens hominē a cura et consideratio/
ne diuinorū utpote non recordatur si est dies doica vel alia aut si est dies
ieiunii vel non similiter de alijs ad que tenetur ex diuina lege aut si cleri/
cus est non recordatur dicere diuinū offitium. **T**alis cōcupiscētia q̄ ita absor/
bet hominē etiam si non sit patus cōmittere piuriū aut dicere falsū testio/
niū ymo potius careret re q̄ cōcupiscit q̄ talia cōmitteret nichilomi⁹ quia
mandatū est in diuina lege ut homo sollicitus sit cum deo. p̄beatq̄ ei cor
suū et t̄le cōcupiscens oēm curā et sollicitudinē quā debet circa cultum dei
appetit in t̄paliibus acquirendis alienās a deo cor suū. ideo cōcupiscētia h⁹
modi dicitur esse culpa mortalis. **H**ec ē doctrina saluatoris cū inquit in
euāgelio **U**bi est thesaurus tuus ubi est et cor tuū. **E**t subiūxit **N**olite
solliciti esse dicentes quid māducabim⁹ et querite p̄mū regnū dei et iusti/
ciam eius et hec omnia adicient̄ vobis. **Q**uart⁹ cōcupiscētia ē culpa mor/
talis quādo licet non absorbeat itellētū a cura et consideratione diuio/
rum ymo intendit et deo seruire et cōcupiscētiā adimplere tamē cōcupiscē/
tia implicat hominis volūtatem tanto pondere q̄ recordat⁹ siue habēs me/
moriam de hīs q̄ p̄tinent ad cultum dei redditur p̄plexus cui poti⁹ debe/
at inherē et utrūq̄ implere non pōt. **H**oc autem ideo dāpnabile ē quia
diuino amori nichil cōtra aut sup̄ sed nec equale cogitari debet. **H**oc do/
cuit saluator cum inquit **N**emo potest duobus dñis seruire aut enī vnū
odio habebit et cōclusit nō potestis deo seruire et māmone. **A**tenden/
dum est verbum seruire bene enī potest quis deo seruire et diuicias ad/
ministrare sed utq̄ seruire non pōt. **U**nde quādo tā imoderata est concu/
piscētia q̄ q̄s reputat esse equū intēdere illi et deo. **N**ec dubiū q̄ talis cō/
cupiscētia est peccatū. **H**is modis generalit̄ loquēdo cōcupiscētia est dāp/
nabilis q̄re si emproz anni census intātum cōcupiscit habere ampl⁹ q̄ de/
dit q̄ incidit in aliq̄ ex casibus sup̄ dictis tūc manifeste peccaret. **H**ec tñ
b ij

ob hoc contractus esset dampnabilis quia hoc potius est vitium persone quam
rei. Quarto ordine contra materiam istorum contractuum arguitur ex lege
nature. Et namque non solum ex lege nature prout consideratur in statu cor-
ruptionis sed etiam institutionis siue innocentie homo tenetur operari.
Legitur enim de homine quantum ad statum innocentie quod posuit eum deus
in paradiso voluptatis ut operaretur et custodiret illum. Quantum vero
ad statum corruptionis in quo sumus. dictum est homini maledicta ter-
ra in opere tuo. in labore comedes et cunctis diebus vite tue. et in sudo-
re vultus tui vesceris pane tuo donec reuertaris in terram de qua sumptus
es. Nunc autem ut dicunt emere redditus annuos ad vitam manifeste
contradicit prefate legi nature quia absque labore et sollicitudine homo
de ipsis vivere potest. Addunt etiam quod non mediocriter nocet rei
publice quia si apti ad laborandum vivant ex his annuis censibus peribit
cultura agrorum et vinearum deficeret etiam custodia animalium quorum
usus humane vite est necessarius. Similiter edificatio habitacionum
et exercitium artium mechanicarum. Ad primam difficultatem respon-
detur quod operatio illa de qua loquitur in statu innocentie non erat cum
labore et fatigatione que aliquando retrahunt a cultu et consideratione
divinorum sed ad exercitium virtutis et cum delectatione. Otium enim pro-
ut in vitium reputatur non debuit ibidem esse sed potius beatitudo que
tam multo maior quam in hoc statu sit felicitas politica aut contemplativa.
Cum ergo felicitas secundum philosophum sit operatio secundum virtu-
tem perfectam in vita perfecta necesse est intelligere homini in illo statu
innocentie competere operationem secundum perfectam virtutem. Huic
autem operationi non impedimento vivere de annuis censibus immo tunc
potius ad eam intendere potest cum non sit necesse eum nimis sollicitari
pro acquirendo victu et vestitu. Unde ex hac ratione quia ad utrumque
vix aut nunquam homo perfecte valet ut dicit apostolus. Dominus ordina-
vit eos qui euangelium annuntiant de euangelio vivere. Et ita intelli-
gendum est quod non fuerunt aut sunt transgressores illius legis nature in statu corruptionis
de vescendo pane in sudore vultus sui apostolus et alij quibus ex officio operantur tales opera-
ciones quod est incompatibile ut scilicet intendat cultuacioni terre seu alijs operibus similibus et
officijs suis. itaque argumentatio illa non multum aggruat. Sunt ei multi reges principes
pro clerici religiosi alijque plurimi qui vix aut nunquam intendunt laborioso et servili
operi manuali. Preterea et si habentes annuus census non necesse ha-
beant pro se laborando in agris et vineis fatigari non ideo tamen eximuntur
quin comedant in labore cunctis diebus vite sue. Similiter in labore
vultus qui multipliciter contingit hominibus. Quantum ad se-
cundam difficultatem quia ut docet apostolus multa licent hominibus que non
expediunt. dicendum quod licet contractus huiusmodi ex sua conditione sint liciti

tamē considerandum est utrum expediat multiplicari. Et quantum ad hoc faciendum est comparatio quid amplius expediat vel quod homines per se vel per alios intendunt agriculture et alijs lucrosijs officijs aut quod ab illis vacantes viuāt ex censibus annuis loquendo de illis personis que continentur sub quadruplici genere hominum superius declarate quibus ex ratione nature seu qualitate officij expedit viuere de censibus annuis. Pro cuius euidētia intelligētia considerandum est quod quatuor sunt que merito retrahere debent a multiplicatione horum contractuum ita quod multo expedientius est potētes per se vel alios intendere cultui a cōtra terra et alijs opibus ad vitam necessarijs quam super hijs redditibus viuere. Primum est ratione proprii mali quia presentant causā seu occasionē ut viuentes ex illis quasi securi de sustentatione per toto tempore vite sue vacent ocio crapule et queri. Sicut enim dicebat ille diues stultus qui iam laborare non intēdebat. anima habes multa bona reposita in annos plurimos quiesce comedere bibe et epulare. Sic etiā dixit ezechiel quod iniquitatis sodomie causa fuit saturitas et abundantia. Non sic autē contingit si per se quis intendat laboriose fatigationi. Nam etiam si vellet tempus sibi non vacat sed non potest. Similitur est de illo qui per alios fieri facit quam sollicitudo studiosa excogitandi ordinandi et mandandi quam tunc comparatur labori manuali et fatigationi imo frequenter plures afficit. Quare nec vult nec potest intendere fabulis ociosis detractionibus risibus et proximorum rumoribus et vanis aduentionibus que ut plurimum sunt vitia illorum qui viuunt ex annuis censibus si principaliter non intendat alicui virtuosos aut laboriosos opes. Secundum est ratione detrimenti proximi quia vir aut non tam facile faciunt elemosinas subuenientes proximis sicut viuentes ex fructuatione agrorum vinearum fluminum aut bouum et animalium. Non enim antequam reddant collectas suas facile tribuunt petentibus. et quando multum recipiunt a deo iuxta consilium thobie habundantē tribuunt. Et si modicum inclinari ex consuetudine etiam illud modicum libentē impertiri student. Non sic autē qui viuunt ex annuis censibus. Amor namque pecunie multum est inebrius et non tanta liberalitate in elemosinā distribuit. Item quoniam cogitat varios casus fortune nec sperant sicut illi qui intendunt agriculture aliquo anno recipere habundantius timentes ne eis deficiat cum difficultate inclinatur ad elemosinā faciendam. Tertium retractum est quia ex hac multiplicatione contractuum sequitur multiplex detrimentum. Primo ministris diuini cultus quia tales nullas aut valde exiles decimas reddunt. Secundo gubernatoribus reipublice qui de rebus venalibus consueuerunt habere aliquas impositiones. Non autē quid vendat non habet fructus. Tercio incolę patrie quia quanto sunt pauciores cultores pauciores colliguntur fructus. Ex quo puenit caristia indigētia et fames in patria. Quarto ipsi patrie quia remanet desolata cum non sit qui eam excolat. Quartum quod debet retrahere a multiplicatione horum contractuum est magis periculosum quia taliter securus de sustentatione per toto tempore vite sue nisi studiosē intendat diuino cultui

studio sacre scripture aut officio publico seu operi laboriose aut require
ti auxiliu de celo sicut est agricultura aliaq; similia vel nisi ex infirmitate
seu alias quasi continua habeat veracionem vñ cōpellat ad deum recur
rere pro auxilio .decrefcit ymmo perditur in eo spes et fides quam habe
re debet in deo **R**atio huius est quia hñs operibus intendens si fidel
sit vi vel gratis quasi compellitur cogitare de deo ⁊ ab eo auxilium ⁊ gra
tiam expetere quā nō exquireret nisi se habituz speraret nec speraret in
deū nisi fidē haberet de ipso **S**ic ergo intendens operibus sup̄dictis
l' sibi cōtinue habet causā stimulantē vt nutriatur i fide et spe **S**imilit
de illo est qui infirmitate l' alia quavis tribulatione afficitur vt nāq; **I**sa
yas docet tantūmō sola veracio dat intellectum **C**ontrarie vero est in
eo qui cogitat se habere securitatem sufficientem pro toto tempore vite
sue talis nāq; reputet se sibi met ex seipso sufficientem esse ⁊ sic nulli ope
ra indigere **N**ec illi cura est quō alijs sit acceptus et ḡtus vñ nec eos ap
preciatur diligens sed p̄pendens cōtempnit **E**t quia cōfidit i seipso seu
in proprijs diuicijs nec patitur necessitatem sensibilem quare ad deū de
beat recurrere quia similiter se habeat ad deum sicut ad homies .ex quo
effectus obliuiosus dei nec illi cura est in ipso cōfidere aut de ipso cogita
re **E**t quoniam credere est cum assensu mentis cogitare .fidem non habz
de deo qui nō cogitat de ipso **H**uius ergo in tali confidente in proprijs
diuicijs paulatim minuitur virtus fidei et spei donec in totum perit ab eo
Requirunt nāq; sicut cetera virtutes q̄i continuū pabulū et nutrimentū
bonarum cogitationū sed hoc eis tollitur quoniam illud malū supra cete
ra vicia habet confidentia diuiciarum q̄ reputans se nullo indigere cōtep
nit deum et homies quod est iniquitas magna et vix illi addici potest si in
tam profundū malorum decidit **Q**uare apostolus dicit **Q**ui volunt di
uites fieri incidunt in temptacōz ⁊ laqueū dyaboli ⁊ desideria multa ⁊ in
utilia et nociua q̄ mergūt hoies .in iteritū ⁊ pericōz reddens causā quia ra
dix oīm maloz cupiditas ē ⁊ q̄dā eā appetētes errauerūt a fide q̄ h̄mōi cō
fidētia diuiciarū etiā quā dā i peitētia hñt ānerā . vñ saluator specialit̄ de
isto crimine dixit q̄ multū difficile est confidentes in pecunijs in regnū
dei introire et alibi dixit q̄ impossibile est apud homines **N**unc ergo
si fides et spes deficiunt in taliter viuentibus quid ergo de caritate que
multo facilius perditur et cuius etiam iniquitati minime incompatibilis
ē **N**ō mediocre aut signū q̄ iniquitas se admisceat hñs contractibz seu contractibz
ē quia quāto āplius senescit mūdus tāto amplius multiplicantur isti
contractus cum scriptum sit q̄ in nouissimis diebus instabunt tempora
periculoso .et cetera **I**tem q̄ tunc habundabit iniquitas et refrigescit
multoz caritas .vñ aut dicēd ē p̄ finali cōclusiōe h̄z mateie q̄ videt̄ eē po
tissim̄ r̄meōiū ad h̄ ut iuste si saltē n̄ illicite fiāt contract⁹ ⁊ uiuētes ex ipsis

ibimet aut reipublice non afferant detrimentū q̄ sicut ad vitanda detri-
menta reipublice et puidendū subditoꝝ indempnitati **J**ura disponunt
vt aliqua nō fiant nisi interueniente publica auctoritate que admodū cōtin-
git i dacoē tutele ⁊ donacoē magni valoris quā existiauerūt ad quigētos
aureos **S**imilit̄ in ecciasticis ppter vitāda picula et fraudes voluerūt cō-
tractū matrimoni publice fieri et in facie ecclesie ꝓta ergo cū in hmōi cō-
tractibus si indebite fiant magnā interueire possint detrimēta et reipub-
lice et pprie ipoz cōtrahentiū salutē et vtilitati **C**ūq; sicut deductū fuit vt
iuste fiant q̄tuoz requirūt quoz quodlibet vt debite cognoscatur ⁊ regu-
letur requirit magnū discretiois ac circūsp̄ctionis iuditiū quod in ip̄s
cōtrahentibus frequēter ppter amorē nimīū v̄l alias ex multis cau sis nō
inuenitur **I**deo sanū cōsiliū esse videt̄ q̄ ab ecclesia statuat̄ p̄solēne decre-
tū et cum clausula irritati q̄ hmōi cōtract⁹ ānui ad vitam vel ip̄petuū nō
fiant nisi interueniente decreto publice auctoritatis et spiritualis et tpa-
lis videlicet iudicis qui pro tpe illi p̄sident loco in quo fuerit talis cōtract⁹
Ita q̄ si cōtractus agitur inter mere laycales p̄sonas p̄mo interueiat decre-
tum sui iudicis et cōt̄ ecclesiastici **I**nter ecclesiasticas vero p̄sonas ecōtra
Si v̄eo alter cōtrahentiū ecclesiastic⁹ alius aut sit laycus ppter excellentiā
iudicij primo interueit cōsensus et decretū ecclesiasticū **E**t in ip̄so decreto
puidetur circa corruptiones que ip̄s iudicib⁹ et p ip̄os possēt fieri per
hoc remediū fraus vsuraz vitabitur que frequēter se imiscet huic contrac-
tui **I**tem puidetur indempnitati reipublice ⁊ cōtrahentiū salutē cognita
p̄sonaz cōditione que cōtrahunt puidetur etiā ne vna pars alterā supplan-
tet aut defraudet circa iustū precīū puideat nichilomin⁹ quia cū p iudi-
cia aut cōiecturas cognosci poterit de intencōe cōtrahentiū si est reipubli-
ce nociua aut pprie salutē cōtraria vbi talem intencōne esse iudicauerint
non p̄stabit suam auctoritatē **E**rit deniq; causa vt huiusmōi cōtract⁹ nō
multiplicetur cum p̄usq̄ expleti fuerint oportebit expedire multas diffi-
cultates **I**uuat insup ne lites multiplicent̄ quia iam semel esset res diffi-
nita in publico iudicō . **Q**uāmulte etiā alie vtilitates proueniunt ex hoc
statuto que quoniā p̄se note sūt cōsiderati supsedent ab eoz explicacōne
Hec dicta sunt vel saltem supficialiter q̄tum ad p̄mā q̄stionē quō simpli-
titer absq; iudicōe fiūt cōtract⁹ emp̄cōm de ānui r̄ditib⁹.

Mantū ad sc̄dam dubitacionē quō videlicet in ip̄so cōtractu vel
alias ad p̄tem opponitur clausula q̄ v̄ditor q̄tūcumq; velit red-
dendo pecuniā q̄ recepit possit se liberare aut censū redimē bre-
uiori cōsideratione opus erit **P**resupponit̄ enī q̄ isto cōtractu sicut et in
primo debeant interueire illa q̄tuoz specificata supius videlicet q̄ res sup
qua cōstituitur ānui c̄sus sit capax et ydonea eius q̄ interueiat iustum
p̄cium q̄ non sit intentio reipublice nociua aut pprie salutē cōtraria. et q̄

psone pro quibus emittuntur sint illi conditionis que supra explicat. Sed quoniam
am vix in isto contractu illa quatuor principi. interueniunt. Non generaliter lo-
quedo circa istos contractus scilicet generis occurrunt consideranda quatuor scolaf-
tica documenta. Primum est quod contractus ille in appentia exteriori videtur esse
iustus et laudabilis. Secundum est quod intrinsece consideratur repugnat mul-
ticiplicitate iusticie et equitati. Tertium quod multa iudicia ostendunt presumi de-
bere feneratorium. Quartum erit responsio ad obiecta in contrarium. Quatum ad
primum quod contractus emptionis annuorum censuum cum facultate reemendi in appentia
sit iustus et laudabilis deducitur primo quod videtur pertinere ad opus misericordie. Cum
enim aliquis primus in necessitate constituitur quasi compellatur vendere redditus
annuos super possessiuncula sua. Si postea arripente fortuna possit red-
dere precium et liberare se a possessione sua a frivitate annua magni operis misericordie
videtur facere qui liberat eum. Secundo quod videtur esse opus libertatis et gratie. Nam
qui facultate reemendi concedit id quod suum est videtur donare. Ius enim percipiendi
redditus annuos pertinet ad dominium emptoris in cuius potestate est sicut de alijs
rebus suis gratiam facere et donare. Tertio quod videtur pertinere ad opus caritatis ut nam-
que docet Iohannes in canonica sua. Si quis viderit fratrem suum necessitate habere et clausu-
rit viscera sua ab eo quod caritas dei manet in illo. Ergo pro oppositum si quis
viderit debitorem suum habere indigentiam et apprensus viscera sua liberat eum a ne-
cessitate annui debiti hoc esse videtur magne caritatis inditium. Quarto pro il-
la parte allegatur testimonium divine scripturae in leui. ubi ponitur pro regula genera-
li quod omnis venditio debeat fieri sub conditione reemendi. Dicit enim sic ad filios
israhel. Cumque regio possessiois vestre sub redemptionis conditione vendetur
Et exemplificat. Si attenuatus frater tuus vendiderit possessiuncula sua et volue-
rit propinquus eius potest redimere quod ille vendiderat. Si autem non habuerit
propinquum et ille precium ad redimendum poterit inuenire computabuntur fructus ex eo
tempore quo vendidit et quod reliquum est reddat emptori. Sicque recipiet possessio-
nem suam. Si ergo ut dicunt Sacra scriptura approbavit expressse hunc contractum sub
conditione reemptionis merito potest dici iustus et laudabilis.

Rat secundum documentum quod contractus huiusmodi videtur repugnare
multiplicitate iusticie et equitati hoc deducitur primo ex natura
emptionis. In hoc enim differt contractus emptionis a contractu do-
nationis mutui comodati et locati. Donatio enim fit ob gratiam et utili-
tatem recipientis nec obligatur reddere quod accepit. In contractu vero
mutui quod recipitur statim efficitur de dominio recipientis et tenetur reddere ali-
quod tantumdem illi a quo mutuum recepit. Non enim obligatur reddere illud idem
numero quod iam effectum est suum. Et sicut supra fuit declaratum in con-
tractu mutui per se tantum attenditur utilitas recipientis. In contractu
comodati attenditur etiam utilitas recipientis sed quod recipitur manet in dominio
comodantis et illud idem habito usu ad quod comodatur restituere tenetur

In contractu aut locati siue conducti res manz s^h dñio dātis ⁊ eandē q̄ rece/
pit tenetur reddē. Et vltra hoc attēditur vtilitas vtriusq; quia conductor
habet vtilitatē de vsu rei locate et locator de p̄cio quo eam locauit. Sed
per hoc differt contractus emptionis ab omnibus sup̄dictis qui et attēditur
vtilitas vtriusq; et nullus eoz alteri quod recipit restituē tenetur si iam
semel dicit esse p̄fectus emptionis contractus quod dī p̄pter contractū q̄ fit sub
condicione qui q̄diu manet implenda conditio non dicit esse p̄fectus. Unde
in contractu emptionis sicut qui vendidit rē et recepit p̄ciū illud restitu
ere non tenetur quia semel effectū est suū. Ita etiam qui emit mercē ip/
sam p̄ qua dedit p̄cium reddere non tenetur quare repugnat legi de con
trahenda emprōe apponere conditionē p̄ quam neut̄ contrahētium v̄l alter
ipsoz nūq̄ sit certus q̄ mers vel p̄ciū sit suū q̄admodū cōtingit in contractu
emptions annuozū reddituū si fiat cū libertate reemēdi et necessitate reddē/
di tūc enī contractus hic vidētur cōuenire cū contractu mutui vbi pignus
interuenit quia reddito mutuo tenetur reddere pignus. Sed in hoc esset
determinationis conditio quia ibi fructus cōputarent in sortem in hoc autē
nūc. Hec autē omnia p̄bantur ex declaratione x̄bi Dominiū namq; est
ius habendi possidēdi et vtendi aliq̄ simpliciter pro libito volūtatē ita q̄
potest eam vendere donare et distrabere sicut placet. Cum ergo emptor
annui redditus sibi obligatur reddere quando venditor reemere voluerit
interi ipsum ius p̄cipiendi annuū censū quod emit non possit donare ven
dere aut distrabere euīdēns signū est q̄ nūq̄ fuit dñs illius iuris qd̄ mani
feste repugnat nature contractus de emptione quia sicut venditor efficit̄ do
minus p̄c̄n et ille potest facere qd̄ voluerit. Ita et emptor iuris p̄cipiendi
quod emit. Natura deniq; et conditio contractus emptionis habet vt dominiū
rei quod acquirit̄ p̄ emptionē magis liberū sit q̄ si p̄ donationē vel ali
um ex modis acquirendi rerū dominiū. Exemplū habem⁹ de Abraham
qui agrū vbi erat spelūca duplex p̄ habēda i eo ius sepulchri noluit reci
pere gratis donatū ab Ephion. sed emptū dūtatur p̄ pecuniā vt sic in eo
sibi esset maior libertas et securitas. Ratio est et oportet ad illā attendere
tāq̄ ad principalē in illa materia. in contractu emptionis quomō libere ⁊ pu
re agitur nulla p̄s tenetur alteri tāq̄ sibi libertatem v̄l q̄titudinē fecerit.
Hec est conditio venditoris q̄ vendit merces suas p̄ quanto possūt maio
ri p̄cio et emptores emūt p̄ quanto minori p̄nt. Itaq; libere absq; aliquo
onere q̄titudinis v̄l libertatis quo vnus altri teneat. Emptor recipit mer
cem quā emit et venditor p̄ciū pro quo illā vendidit. Repugnat igitur
nature hui⁹ contractus quomō iam est p̄fectus vt alter contrahentiū altri te
neatur ⁊ non ecōuerso. In materia autē de qua fit sermo signū est q̄ p̄fec
tus semel fuerit contractus quia secūdus vocat̄ reemptio .i. iterata emptio
Hec verbū iterata emptio ē dictio distrabens a ratiōe p̄cipal̄ significati

sed presupponit quod etiam in iterata tamen est emptio vera ergo libertas equo iure utriusque competit. Ita quod emptor amplius venditore ad illam compelli non debet quia repugnat illius conditioni. Secundo contractus ille repugnare videtur denominationi et proprietati annui census.

Sicut enim dicit Clemens in extrauaganti. Exiit qui seminat. Annuus census inter immobilia bona computatur. Et communiter census annuus dicitur redditus immobiles. Nunc autem si ad arbitrium venditoris redimi possunt iam ergo non immobiles sed potius dicuntur mobiles redditus.

Tercio quia conditio ista repugnat fini principali propter quem licet constitui huiusmodi annuos census videlicet ad fundum ecclesiarum altaria et alia pertinentia ad cultum diuinum. Item ad sustentationem hospitalium et alia pia seu laudabilia opera que superius sunt specificata in quibus permaxime excellit quod perpetuo maneant. Si autem posset venditor illud reemere quodcumque iam ergo nichil permaneret stabile.

Similiter est de redditibus qui emuntur ad finem hominis. Finis enim emptoris fuit providere sibi quando viueret ut posset libertus diuinis obsequiis intendere. Quarto et principaliter hoc secundum aiusamentum deducitur aperiendo materiam huius tractatus per distinctiones. Quando namque apponitur conditio seu facultas reemendi. Aut ita est quod pro huiusmodi annuo census nullum vel datur maius precium aut equale vel minus quam si illa clausula non apponetur.

De nullo aut maiori non oportet prosequi quia raro et nunquam contingit nec est verisimile contingere. Similiter de equali quia communis usus docet oppositum. Sed posito quod sit equale precium tunc ut evidencius veritas manifestetur subdistingendum est quia aut libertas ab utraque parte vel necessitas. Vel necessitas ab una et libertas ab alia. Si est libertas ab utroque tunc huiusmodi conditio quia de nichilo fuit pro non adiecta non adiecta habetur. Illud enim semper in est quod cum quilibet sit dominus rei quam accepit in potestate contrahentium est iterum simile contractum facere. Si autem necessitas est ab utraque parte. Ita quod sicut quando voluerit emptor tenetur venditor reddere precium quod accepit.

Et quando venditor voluerit tenetur emptor liberare venditorem ab annuo censu. Iure percipiendi quod vendidit. Tunc manifestum est quod conditio ista vel includit contradictionem vel dicitur duntaxat in altera parte necessitatem. Nam si quando unus voluerit tenetur etiam et alter verbum voluerit.

verbum voluerit libertate tenet vero non libertatem. sed necessitate sig/
nificat ita qd implicat ab utroq pte incurrere necessitate **S**i vero dicatur qd
non necessitatur nisi velit tunc redit i primu membru qd e libertas i utroq
Et si illa conditio adiecta non habetur nisi fortassis emptor et venditor po/
nerent se ad arbitriu alicuius vt quando ille diceret tenetur venditor re/
emere et emptor reuendere sic eni diceret necessitatem in utroq sed iste
casus raro contingit **O**portet ergo venire ad terciu casum vbi est necessi/
tas ab vna parte et libertas ab altra **T**unc ergo l e necessitas respectu empto/
ris et libertas respectu venditoris aut econtra **S**i ex pte emptoris est ne/
cessitas put vsus frequenter habet illa non videtur rationalis esse maxia
quando ponitur indefiniate absq tps limitacoe quia qdmodum tactu
est sicut pccium eo qd transit in dominiu eius . venditor non tenetur red/
dere **I**ta nec merce que sua effecta e emptor **V**enditor naq et emptor equa/
liter comparantur vt nullus alteri teneatur presertim in casu de quo agi/
tur quando interuenit iustu preciu coi estimacoe qd res illa maiori pretio
vendi no debuit **I**tem qd appositio hu9 condicionis e in puiditiu republi/
ce vix eni reperit qui velit meliorare re de qua in cert9 e si debeat eam re/
tinere qui velit meliorare rem de qua incertus est si debeat eam retine/
re **U**nde hec causa fuit adiecta in decreto consilij constan. ne prelati tras/
ferrentur inuiti videlicet quia nonnuq iura et libertates ecclesiaz suarum
translacionis formidine adeo sollerter vt alias psequeretur **E**xpigentia
etiam id monstrat **N**am prelati qui multo tpe possederunt ecclesias vt co/
muniter no solu conat depdita restaurare sed etia sup addere et i edifi/
cjs et in alijs bonis **N**ec sic autem paruo possidet tempore vel de illis
non cotenti anhelant pinguioribus habere . eteni quia quasi suas non repu/
tant nuq meliorant **I**dem preterea videmus comuniter contingere in a/
tiquis possessoribus regnorum ducatu comitatu dominior et quoruus
bonorum imobiliu . maxime quato sperant eorum possessionem perueire
ad filios suos quos tnc aut plus qd seipsos si phas est dicere diligunt et
inter ceteras hec est causa quare ius regnoz potius p successionem qd per
electionem diceret esse coueniens **I**tem qui diligenter considerat mani/
feste cognoscit humane conditioni quasi innatu velle snare apud se ne il/
lorum dominiu p venditioez i alios transferat boa imobilia mobilia **E**t ex
hjs potius illa q no vsu consumuntur qd que seruando seruari no possunt
Ratio illa est quia si postmodum emere indiget pler recipit mobiliu qd
imobiliu venditores **C**icuis eni qd rpit duas tactas argenti ad vendendum
qd duas domos **I**tem centum modios de blado vl vino qd vinea vl ager
No ista tamen mobilia vendendum non sponte quis trahitur quia nisi sit
mercator qui viuit ex negociacione vt coiter ille qui vendit scit qd si simi/
lia emere debeat carius emat qd vendidit 7 in vendendo etia coiter perdet

Cum ergo sciat hanc conditionem esse in venditione et emptione rerum mobilium stante predicta clausula quod quando velit potest reemere imobilia bona que vendidit et pro eodem precio tunc facilius inclinabitur ad illa vendendum. Unde hec appositio clausule videtur stimulus quidem ut facile ac frequenter dominia rerum immobilium in alios transferantur. Hoc autem sicut dictum est repugnat bono statui reipublice.

Sic etiam appositio huiusmodi conditionis non videtur rationi conueniens. Item quando hec condicio apponitur quod emptor teneatur reuendere bona imobilia que emit aut dicitur quod pro eodem precio quod emit vel pro eo quod tunc iustum videbatur. In primo casu manifestum est quod datur occasio quod res nunquam melioretur immo quod deterioventur. Sciens enim se obligatum ad reuendendum quod non amplius habere debet vix aut nunquam apponet sollicitudinem ut res plus valeat quam fuit emptum.

Et ut natura rerum sit illa ut nunquam eodem statu permaneant si non studiose ad meliorationem ex seipsa in detrimentum labere. Si autem dicatur quod reuendet pro eo precio quod tunc iudicabitur iustum. Etiam illa clausula retrahit possessorem ut non intendat ad meliorationem quia multi sunt et singulari affectione qui rebus suis carere non volunt etiam si daretur plus iusto precio. Unde Augustinus in de ciuitate dei reprobatur dictum illius philosophi qui fecit ad se congregari magnam turbam populi alliciendo quod vellet reuelare eis quid unusquisque desideraret in corde suo. Et illis congregatis dixit quod omnes vellent care vendere et viliter emere. Dicit namque Augustinus multos esse homines qui nec care a vilis volunt emere aut vendere. In supradicto etiam casu non esset necessitas simpliciter reuendendi quia remanet libertas quantum ad valorem precij. Et cum super hoc varietas erit datur occasio multiplicandi lites. Itaque omni ex parte illa clausula videtur equitati et rationi contraria. Supradicte etiam rationes militent in quarto casu ubi necessitas esset ex parte venditoris ut quando emptor vellet restituere bona imobilia seu annuos redditus que emit venditor teneretur reddere precium. Non enim facile reperiuntur venditores qui teneant semper quasi in deposito prompte ad restituendum precia rerum quas vendiderunt. Sed cum ex illis vel bona imobilia emerunt vel in alias necessitates expenderunt non mediocrem iacturam paterentur si compellerentur vendere sua bona imobilia vel aliunde exquirere precium pro tempore quo vellet emptor. Unde hoc lites et litibus sequeretur et ex dissensionibus dissensiones aliaque grauioza persepe. Ita ut vix mundus maneret in pace. Si vero dicatur quod iste rationes militarent in bonis imobilibus que requirunt ad sui custodiam fructuationem diligens studium culture et cetera. Non autem sic est in redditibus annuis.

in redditibus autē annuis quā habens huiusmodi census non debet intendere
ad culturam bonorum ex quibus habetur sed solū qui exsoluere habet itaque
appositio dicte clausule non prestat causā deterioratiōi quia semper in eo
dem statu manent. Ad hanc obiectiōne responsio nō est multū difficilis.
Nam qui diligentius intuetur reperit suppositas rationes pro maiori quasi
parte etiā in hijs militare. Qui enī emit annuos census imppetuū si transtu-
lit dominiū illoꝝ in alterum utpote fundādo altaria vel alia pia loca vel
depravauit ad sustentationē pauperū aut in aliquos vsus qui supra specifi-
cati fuerūt si remedi huiusmodi oporteat. unde sicut tactū est propter clausulā is-
tā repugnat fini ad quē huiusmodi census ematur. Si autem annui redditus sūt
ad vitam emptoris etiā repugnat fini quia talis nō habens certitudinem
si sibi non debeant permanere non potest ordinare vitam et opationē suas
stabiliter prout ipse desiderat. Aut si iam ordinauit restituto pretio cū non
statim se offerat unde iterū et pro eodem pretio emat. Et ex hac restituci-
one vita sua redditus instabilis et quod compellitur respicere retro implicās se sol-
licitudinibus temporalibus et dimittere aratū quo prius laborabat intendendo
diuino cultui aut obsequijs reipublice. Et si est persona que infirmitate et
aliquas labore manuali per se intendere nō potest nec apta est nec vult vi-
uere de negotiatione manifesta est lesio eius que prouenit ex pretij resti-
tutione. ex promissis iam videtur constare satis apte quod etiam vbi pretiū esset
equale huiusmodi clausula ad reuendendū vel reemendū in quā-
tum diceret necessitatem non videtur equitati et rationi conuenire immo
notiua reipublice et contraria. Et consequentē fini propter quem huiusmodi
annui census emi consueuerūt. Nec necesse ē sup̄ hac re multa dicere quia
experientia docet quod raro aut nunquam contingit. Nunc ergo videndum est
in eo casu qui cōmunitē est consuetus quando appositā huius clausula nō tā-
tum pretiū dat. quemadmodū si non poneret. Et quantū ad hoc positū
casus ex seipsa demonstrat quod non est ibi equitas et iustitia. quod nāque mi-
nus ē iusto non ē iustum et equū. hic autē presupponit quod propter huius appo-
sitioni clausule dat minus iusto pretio ergo ex sua cōditione nature con-
tractus deficit a iustitia et equitate. Ad hanc rationē respondent nonnul-
li allegando quod et si primo aspectu contractus iste iniquus videatur. excusa-
tur iniquitas huiusmodi et ratione necessitatis in emptore et libertatis
in venditore quia utraq; ut dicunt est pretio cōpabilē allegunt nāque quod res
vendida cū onere aut quo non ē tanti valoris quemadmodū si libere ven-
deret. Nam si quis vendidit agrum appositā conditione quod liceat sibi trāsi-
re per illū aut ex fructibus inde nascentibus annuatim recipiat aliquā partem vel
cum aliquo onere manifestū ē quod minus valet. Et licet quod pro illo dat sit mi-
nus iusto cōpatū ad liberam venditiōne tamen opatum ad onus sub quo
vendit ē iustum pretiū. Sic ergo ad propositū quā annuus census ematur et

ponitur in condicione necessitas reuendendi quoadmodum venditori placuerit
propter illud onus impositum etiam licet pretium diminueret. Allegant ad hoc iu-
ra civilia que dicunt licitum esse pactum de reuendendo. Circa materiam
rationis istius licet possit distingui de multiplici differentia condicionum
que in similibus interueiunt quantum tamen tangit ad presens manifesta est
diuersitas de casibus supra specificatis ad casum de quo agitur. Nam in
illis res vendita simpliciter transit in dominium emptoris licet cum illo o-
nere. unde potest tanquam uerus dominus illam dare vendere in pignorate
et illa uti prout libet. Sed in casu nostro quando indeterminate clausula
de reuendendo ponitur nec cum onere nec sine onere censetur esse libere
dominus quia semper tenetur illud idem reuendere ad arbitrium vendi-
toris quare condicio ista uidetur de directo contradicere nature contrac-
tus de emptione in qua simpliciter neutrum dominium acquiritur. Et
si leges aliquando permiserunt contractum emptionis fieri cum pacto re-
uendendi ut committere sepe apponitur terminus infra quem liceat reeme-
re. quod si non fecerit amplius non tenetur emptor. talisque emptio cum con-
pacto de reuendendo potius condicionalis quam simplex esse uidetur donec
condicio impleta fuerit per lapsum temporis. immo qui attentius considerat
talis emptio uidetur contractus esse mutui. Et habet uehementer presumptionem quod sit
fenoraticus. Nam in ipignoratio fructus computantur in sorte. In hoc uero sic factum
colore dicentes quod est emptio fructus non computatur. Nec mirum si leges civiles
hinc permiserunt sicut usuras ocubinatam et alia multa que prohibita sunt iure diuino.
Itaque predicta condicio de reuendendo indeterminate ad libitum venditoris licet
dicat onus quoddam quod ut dicunt est pretio comparabile. Illud tamen onus
uidetur incomparabile emptio simpliciter dicte. cuius natura habet ut transfera-
tur per eam libere dominium rei empte in facultatem emptoris si contrac-
tus ipse non imperfectus sed perfectus dicitur. Quare contractus iste
si emptionis debeat nominari si non transferat libere dominium rei empte
in facultatem emptoris sed semper est in expectatione non perfectus sed
imperfectus dici potest. Et sicut dictum uidetur potius habere ratio-
nem contractus mutui fenoraticij. in quo sicut successio temporis absque eius
labore et sollicitudine dat continue lucrum ei qui pecuniam mutuauit ad
usuram. Ita in casu nostro emptor percipit continue annum censum
et expectat recipere capitale integrum. Nec obstat illa differentia que est
in mutuo quia recipiens illud potest compelli ut reddat capitale. sed hic
non compellitur quia stat in eius libera potestate reemere aut non si uelit.
Aduertendum est hic cauius quod multe sunt differentie compulsionum nec accipitur
hic compulsio prout dicitur coactio absoluta liberi arbitrij. hec enim concludit
condicionem. sed prout dicitur quoad tractum qua quis attrahit ad faciendum aliquo
modo aliam non facturum vel ratione magni lucri captandi aut dampni uitandi

60

Sic augustinus. exponit illud euangelicum Nemo uenit ad me nisi pater meus traxerit eum. Et exemplificat de matre que trahit ad se infantem fugientem ostensio sibi pomo. Et de pastore qui trahit ouem ostensio sibi ramo. Quomodo videmus in eo qui mutuū accepit deditque pignus magni valoris super aliquas necessarium aut multum fructuosum quod ratione dampni vel commo- di trahitur citius ad redimendum quam si per iudicium compelleretur. Non sic autem quando dedit pignus equalis valoris ad mutuū quod recepit. Sic ergo quando quis in necessitate positus ut pecuniā in promptu habeat vendit annuum censum magni valoris pro minimo pretio trahitur et quasi compellitur ratione dampni vitandi aut captandi commo- di ut reemat. Quod citius quam possit annuum censum quem vendidit. Unde quanto amplius deficit a iusto pretio tanto intelligitur maior compulsio sicut quanto quis sub maiori usura obligauit pignus suum tanto citius redimere compellitur licet per iudicem ad usuras soluendas non compellatur. Compulsio non solum intelligitur fieri per iudicium sed etiam ratione contractus sicut in premissis quando pignus ad valorem multo maiorem quam pecunia sic ponitur ad manus aduersarij. Et tamen ratione pignoris liberandi etiam si per iudicem sub censuris ecclesiasticis vel quibusuis penis temporalibus non compellatur trahitur ad penam soluendam. Ita contingit in proposito casu. Et quanto maioris valoris est annuus census et minoris pretium quod pro eo recepit tanto fortius trahitur ad redimendum. Jam ergo ex premissis videtur manifestum esse quod predicta responsio ratione done- ris quod allegat non excusat contractum hominum ab iniustitia et iniquitate. Et quia talis conditio repugnat nature emprionis perfecte. Et quoniam sapit naturam contractus usurarij vel saltem vehementer facit presumi. Similiter non excusat responsio secunda ratione libertatis quam allegant alij dicentes quod illa libertas que datur venditori ut possit reemere quando velit est pretio comparabilis. Equidem ut dicunt magne appetitionis est ut certus quis sit. posse retrahere quod primo habuit et pro suo pretio maxime quando erat illi carum quomodo dum si certus quis esset de re aliena quam concupiscit quod eam pro suo pretio et quando vellet habere posset. Quare ut dicunt libertas ista valet mediocritatem et amplius iusti pretij. Et sic potest iuste emi annuos census pro eo quod minus est iusto pretio si absolute intelligatur quia efficit iustum comparatione huius libertatis quam donat emptor venditori. Allegatio intrinsece considerata nullius videtur esse momenti quia includit quasi contradictionem et est intelligibilis. Et ut clarius manifestetur exempli gratia posico casus sit ista. In aliquibus precibus put dicunt libra annui census imppetuum valet seu venditur pro xl. libris tamquam pro iusto pretio. Quando vero apponitur clausula siue in eodem contractu siue in alio quod venditor possit se redimere datur pro. xv. xx. xv. aut. x. Ecce de iusto pretio deficiunt. In primo casu. xv. In secundo. xx. In tercio. xv. In quarto. xxx. Quibus summis libertas redimendi

dicitur compabilis siue precio existimabilis vt precium iuste affuisse intelli-
gatur. Cum ergo libertas hec dicitur adesse contractui. **I**ntelligendum est
q̄ vno ex quatuor modis dicitur in esse. **P**rimo quando interuenit et
ex comuni lege statuente sic fieri debere indeterminate p̄ omni loco et tē-
pore. **S**ecundo quando ex comuni pacto et consensu contrahentium et non ē
ibi nisi vnus contractus. **T**ercio quando preter primum esset alius contractus
empcionis et vendicionis respectu dicte libertatis que emitur ab vno et
venditur ab alio pro illa summa q̄ appreciatur. **E**t quarto q̄n per modum
gratuite donacionis ab vno contrahentium alteri donatur. **I**n primo casu li-
citur esse contractum huiusmodi intelligi n̄ potest q̄ notissimum ē de iniusticia et in-
equitate legis statuentis. tum quia est in preiudicium venditoris vt p̄ min⁹
iusto precio appellatur vendere res suas absq̄ necessitate reipublice. tum
q̄ facit redditus annuos esse mobiles et vt sup̄ commemoratum ē annui reddit⁹
inter imobilia computantur. tum quia preiudicat reipublice ad utilitatem
spectat vt nō facile ab vno in alterum bona imobilia transferantur. tum
quia obuiat diuino cultui qui frequenter fundatur super huiusmodi annu-
is censibus. **I**taq̄ lex communis non excusat contractum istum ab inequi-
tate et iniusticia cum lex statuens illud eo ipso sit iniqua nisi vrgeret vt
dictum est alias irreperabilis necessitas reipublice. **E**t si lex communis
non excusat. attendant contrahentes si potest excusare consuetudo patrie.
In secundo casu quando libertas hec quasi competens vtq̄ interuenit
ex comuni consensu contrahentium et ponitur in eodem contractu. **N**on
oportet existimare illam ad aliquam summam pecuniarum. **N**am illa cō-
ditio in quantum dicit libertatem duntaxat habetur pro non adiecta vtpo-
te q̄ iste possit reemere si ille velit reuendere et iste possit reuendere si
iste velit reemere. **H**oc ei sp̄ ē in eorū libertate q̄ q̄ isto casu venio o-
peratur. non est eam appreciari necesse. **S**i vero in vtroq̄ vel in al-
tero contrahentium dicat necessitatem iam de hoc supra ratiocinatum
existit. **I**n tercio casu quando interuenit libertas per modum emp-
cionis et vendicionis. **E**t hoc fieri dicitur per alium quasi reflexum con-
tractum. **Q**uonia in quolibet contractu supra ostensum est oportet q̄ inter-
ueniant quatuor. **E**mp̄tor videlicet. venditor. merc̄. et precium.
Et in hoc secundo casu. non reperitur aliquid. q̄ sit per modum mer-
cis nisi libertas ipsa et omnis merc̄ estimatur ad aliquod iustum preci-
um. **I**n isto enim casu locum videretur habere consideratio de appre-
ciacione huiusmodi libertatis. **N**am idem concurrunt emp̄tor annui
census. **I**tem venditor et dicta libertas que ponitur ad modum mercis qua-
si vt perfectus intelligatur contractus esse. restat inquirendum de pre-
cio. **A**d cuius intelligenciam considerandum q̄ aut emp̄tor annui cen-
sus vendit venditori libertatem hanc vel econuerso. **N**el vterq̄

utriq; vel nullus alteri. Quartus casus nō est intelligibil' quia de substā
tia emptionis est q; sit emptor et venditor. Similit' 7 terci' quia q; utq;
vendit eādē rem et uterq; emit includit cōtradictionē null' enī respectu
vnius et eiusdē ē venditor 7 emptor. Eodē mō in intelligibilis est secūd'
casus q; venditor ānui census libertatē hanc vendit emptori quia cū hic
teneat ad arbitriū venditoris reuēdere. Non i eo libertas sed itelligit'
esse necessitas. Nec venditor dicit' vēdere sibi hanc libertatē quia nemo
sibi s; alii d'r vēdē. Est nāq; int' cōtrahētes realis distinctio p'sōar'. Restat
ergo cas' prim' de quo cōiter frēq;ior habet' consideratio quādo videlicet
emptor ānui census cōcedit libertatem venditori reemēdi que idēd' ut dī
cunt appreciabilis est quia ē in eius singularē fauorem ut possit redimere
se quādo velit. Sed q; iste casus sit etiā in intelligibilis pbatur euident'
Dato namq; q; ista libertatis concessio ut p'supponitur in casu sit per mō
dum venditiōis oportet q; interueiat p'cium aliquod datū emptori a ven
ditore pro hac sibi vendita libertate. Si autem nullū ibi interuenit p'
cium ergo nulla ibi intelligitur esse venditiō. Constat autem ex predicti
casus positione cuilibet intuenti q; hic nullum interuenit p'cium. Ecce
vna libra ānui census cuius p'cium iustum erat xl. si vendatur absq; li
bertatis concessione quando conceditur libertas venditur pro xv. xx. xv.
aut x. Unde in hoc casu licet iniusta esset vel annullanda tamē est vendi
tio aliqua si tamen nō est aliud quod agitur et aliud quod simulate con
cipitur. Nam hic est emptor et venditor merx videlicet ius p'cipiendi an
nuū censum et p'etium quod pro eo datur scilicet xv. aut xx. 2c. Cum
autem sicut ponitur in casu in alio contractu cōceditur libertas reemēdi
et p' modum ut dicunt venditiōis ibi saltem in ymaginatiōe interueni
unt tria. emptor. venditor. et merx. Emptor dicit' ille qui vendit ānuum
censum. hic enī accipit libertatem. Item venditor qui intelligitur esse ep
tor annui census qui illam concedit seu reddit. Item merx ipsa scilicet li
bertas que ab vno dicitur emi et ab alio vendi. Sed deficit quartū sub
stancialē requisitum in omni emptione et venditiōe videlicet p'cium q;
nullum ibi inuenitur. Oportet enī assignare q; ibi interueniat aliquod p'
cium datum a venditore emptori ānui census pro cōcessione huiusmodi li
bertatis. Et iuxta positionem casus dicunt esse vel xv. xx. xv. aut xxx. si
cur pro mino. i p'cio fuit emptio ānui census. sic ei dicebat' interuenire iu
stum p'cium quia libertas vendita estimabatur valoris illius qui deficie
bat a iusto p'cio. Cum ergo ita se habeat in casu posito q; venditor an
nui census nullū p'cium dat emptori ymmo ab eo recipit. xv. aut xx. 2c
p' libra annui census p'petuo venditi quomodo igit' intelligi pōt q; cōces
sio illa libertatis sit p' modū venditiōis ex quo nulla interuenit p'ri' quā
titas. Si aut' dicat' q; realit' interuenit p'rium. quia emptor ānui census

dedit .xl. quod ponitur esse iustum precium unius libe sed statim vendi-
tor put inter eos erat conventum reddidit venditori ex illis .xv. aut .xx. c.
Pro hac libertate sibi vendita iustificatio ista excusat quemadmodum illa que fi-
ert ab usurario qui vellet significare quod esset contractus solus de puro et lau-
dabili mutuo utpote si daret centum florenos pro viginti de usura annua-
ti Et quia recipiens intendit non posse solvere usque triennium .daret sibi sta-
tim florenos .c. lx. sed non permetteret eum secum portare nisi centum quia utrumque
conferatur receptio vera non est nisi de centum In casu ergo nostro cum vendi-
tor ad liberum usum suum non habeat nisi viginti quinque aut etiam vi-
ginti vel minus quicquid de receptione illa reali dicatur potius ficta quam
vera intelligitur.

Questio ergo est ac si nulla pecunia daretur emptori a venditore census
annui pro concessa sibi libertate reemendi et quia nullum interuenit preci-
um nullatenus intelligi debet quod concessio fiat per modum emptiois etiam
am si alius de hoc ad pretem fingeretur contractus Si autem pretium rea-
liter interueniret utpote quod ex illis .xxv. .xx. .xv. .x. libris quas ab emptore
vere ad suos usus recepit .venditor unius libe annui census daret empto-
ri pro illa libertate concessa tantum sicut defecit a iusto pretio .evidentior
tunc esset iniquitas contractus Eueniret namque ut pro libra annui censu
que iuste valet .xl. non reciperet nisi .x. immo oportebat eum de suo ultra
quod recepit reddere .xx. utpote quando venderet .p. x. quanto enim vendit pro
miori pretio tanto enim facilius redimere potest Et si libertas reemendi debet ap-
preciari tanto ut dicunt quanto ut defecit a iusto pretio quoniam libra annui censu ve-
deret .p. x. libertas reemendi appreciaretur ad .xxx. et cum iustum pretium erat .xl.
nec recepisset nisi .x. si illam emere deberet oportebat de suo solvere .xx. Cum autem non
venditor annui censu et seruitutis super bonis suis sed potius emptoris oneris
dici potest Absurdum autem quid cogitari potest ut quis vendens rem suam daret emp-
tori et rem et pecuniam ab eo nulla vel ficte recepta Isto omnia evidenter con-
stat ex sola casus positione ita ut qui animaduertere velit statim absque mag-
no discursu rationis intelligat huius nullitatem contractus aut inequita-
tem eo quod notorie deficit a iusto pretio Constat etiam quod huiusmo-
di culpabilem defectum excusare non potest concessio libertatis dicendo
quod est pretio comparabilis

Nam posito quod esset pretio comparabilis ibi nullum interuenit pre-
cium respectu huiusmodi mercis que est libertatis concessio unde cir-
ca hoc nullatenus interuenit emptiois et venditionis contractus .

Nec dici potest quod ideo non interuenit pretium quia remittitur
Remissio namque dicitur respectu illius quod est ab uno debitum
alteri Si autem in casu intelligeretur esse aliquod debitum illud
potius esset emptoris ad venditorem quam e conuerso Nam libra annui censu

que valebat. lx. habuit p. xxv. aut. xx. **P**otius ergo venditor annui censu
q̄ emptor remittere debitum diceretur. cuius contrarium dicere oportet
si locum haberet remisso. quia emptor annui census est ille qui concedit
libertatem aut. vendit et tamen pro ea nihil recipit. Itaq; omni ex parte
contractus iste si datur emptionis et venditionis non potest habere co
lorem. **P**estat ergo videre in quarto casu quomodo fieret p̄ modū gra
tuite et liberalis donationis. **S**ed et iste casus etiam videtur in intelli
bilis quia in donatione siue respiciat presens siue futurū sicut donare con
tingit fructus agri venturos post annum vnum vel duos annos. qui re
cipit donum obligatur dator. non econuerso. benefactor nāq; tenetur ad
gratitudinem recognoscendam suo benefactori. **I**n casu vero nostro ven
ditor annui census cui donari hec libertas dicitur. non obligatur emptori
sed magis econtra. emptor qui concedit donum libertatis obligatur vendi
tori. **E**st autem cōtra naturā vere donationis q̄ dator doni ex ipsa do
natione efficiatur obnoxius ei qui recipit donum et non econuerso sicut. ē
in casu isto quia in donatore huius libertatis necessitas reemendi. **I**n re
cipiente vero non necessitas emendi sed libertas intelligitur. **E**i vero da
tatur. sicut i donatione de futuro q̄ tunc tenetur quādo. actu recipiet do
num et sic iste quando recuperabit mercem quam vendidit scilicet annuum
censum obligabitur emptori tāq; benefactori pro dono huius
libertatis concessisse. **Q**ui vult attendere ad hoc subterfugium reperiet q̄
tanto obnoxius dato superiori casu venditor annui census emptori sicut ille
qui recipit ad usuram centum florenos pro decem quomodo post decem
annos solutis usura et principali recuperat pignus quod dedit. **S**ic eni iste
habet quando recuperat censū quem vendidit et liberatur ab annua obli
gatione de solutione illius. **D**edit nāq; pretium integre quod recepit et
ultra hoc annuatim soluit censum pro quo se obligauit. **U**nde quocūq; se
vertant inuentiones huius contractus implicāt quia nec habet rationem
emtionis et venditionis vere aut naturam donationis liberalis et gra
tuite. **S**ed posito vt concessio huius libertatis dicatur nomē gratuite do
nationis quomocūq; habere sicut argumenta in principio facta pretende
bant manifestum est q̄ huiusmodi contractus emtionis redditū p̄ mi
nori q̄ sit precū iustum est nociuus reipublice est oppressiuus pauperū ē
iustificatiuus avaricie iudeoz. est t̄ eneruatiuus consiliorum euangelij. **P**ri
mum demōstrat facilitas trāslacionis rerū immobiliū de qua superius est
cōmemoratum. secundū quia vt supra ostensum fuit concessio huiusmodi
libertatis ē velud stimuluus q̄dā quo paupes bō sua faciliē ex toto perdāt
aut passim perire pmittant. **T**ercū quia isto modo emere census excedit
aliquando rationem usure quā vt cōiter iudei contra cristianos exercere
Quartū quia sic exinamur cōsiliū euangelicum t̄ alibi totiens in sacra

scriptura repetitum deliberaliter sbueniendo ex vbnacide aut mutuo vbi
do et caritate prozio **S**i namq; iste contractus est iustus quilibet mallet
acquirere annuū censū q̄ liberaliter donare aut gratis mutuo cōcedere cū
naturaliter omnis homo naturaliter sit inclinatus ad lucz. **S**equētur
etiam illa quatuor mala periculosa nimis animarum saluti que in fine pri
me questionis declarata fuere. **U**n ex supradictis euidentissime iam ap
paret secundū suppositū documentum q̄ contractus iste cū libertatis con
cessione intrinsicē consideratus repugnat multipliciter iusticie et equitati

Tertium vero documētū suppositū patet ex premissis euidenter
videlicet q̄ multa indicia ostendunt hmoi contractum presumi
debere fenoraticium. **E**st primū quia sicut dictū est deficit a
ratione vere emptionis et vendicionis eo q̄ apud emptorē annū censū nō
adest libertas vtendi illo pro sue arbitrio voluntatis sicut est de ratione
mercis quando interueniente iusto cōtractu traditur emptori vt de illa
faciat quod liber q̄admodum et venditor agere potest de iusto precio p̄
illa sibi dato vnde quia ibi non interuenit contractus emptionis et ven
diciois nec locati aut cōmodati nec ratio nature donationis vehementer pre
sumitur q̄ sit contractus pignoratitius siue hypothecarius. cū res quasi pig
nori data. i. super qua constituitur annuus census apud debitorem maneat.
Et cum creditor de illa recipiat absq; labore et expensa continue fructus
nec in sortem computat. attendere potest si manifeste vera aut vehemen
ter usura suspecta sit. **S**ecundum indicium est minoritas valoris.
Nam vt positum est in casu libra annui census que sine concessione liber
tatis valet triginta vel amplius venditur pro quindecim aut decem. **N**ō
est autem verisimile quencūq; velle scienter rem suam alienare pro mi
nori precio q̄ valeat. **U**nde minoritas precij manifeste indicat potius fu
isse contractum mutui cum interueniat certitudo spei vt quando velit
possit recuperare. **E**t quanto magis deficit a ratione iusti precij. tan
to magis videtur tendere in naturam contractus fenoraticij quia certius
et facilius est sibi spes recuperandi.
Tertium est q̄ huiusmodi contrahentes timentes annotari de usuraria
prauitate vt illa ex tenore contractus non appareat euidenter consueue
runt facere duos contractus vnum simpliciter quasi de pura vendicio
ne et alium condicionatum de concessione huius libertatis reemēdi quā
do velit. **I**taq; ipsimet quasi conscij sui criminis sunt sibi testes iniqui
tario. **Q**uilibet namq; euidenter intelligit q̄ nulla est ibi vera empcio
aut vendicio sed est concessio quedam pecuniaria vsq; ad tempus que
recipiens ventat ad pinguiorem fortunam. **I**nterimq; nichilominus
mutuanti reddat aliquod lucrum sicut fit in contractu usurario

19

Quartū non iudicium sed dicitur manifestissimū argumentum. Hic enī contractus a fenoreticio nomine solum videtur differre. Nam quemadmodum manet capitale semper saluū et in omnē euentum ex aliena pecunia absq; labore et expensa concedenti mutuū continue acquiritur lucrum. Ita hic equidem siue redimatur annuus census ad vnum siue ad duos et plures annos saluū habet precium quod pro illo dedit quia recuperabit quando reuendit illi a quo emit et tamen interim recipit ānuati siue de decimam aut vicesimā plus aut minus iuxta factam conventionem.

Maxime autem militaret hoc argumentū si emptor quemadmodum contingit in multis partibus non contentus de obligatione reali super re in q̄ constituitur annuus census recipit obligationē personalem a veditore etiam datis fideiussoribus tunc enī nll'm super se suscipit periculū quia etiā si illa res destrueretur potest a principali seu fideiussoribus recuperare annuū censum et cū hoc manz capitale sibi semp saluū. Et posito q̄ possent assignari aliquę difference vtriq; quoniam in cōtractu mutui vsurario licet non vsura sed capitale repeti potest. hic autem non quia vt dicitur datur per modum precij. Huiusmodi difference non videntur excusare quia licet mutuū posset repeti tamen qui pecuniam suam dedit ad vsuram quādiu videt q̄ vsura continue soluitur non multum sollicitus est ad recuperandum capitale ymmo vellet nūquam sibi solui. vt semper absq; expensa et labore suo reportaret lucrum. Et sic esse videtur in casu isto vit enim aut nūquam visum est q̄ emptores ānuī census quādiu eis bene soluitur querelas agunt contra venditores quia non constituūt sibi precium recinendo que vendiderunt annuū censum. Unde cupientes vt nūquam rebabeant concedunt venditoribus libertatem indeterminatam que si in eis etiā staret fortassis ymmo forte multi quando requirerentur non redderent quin potius vellent solutionem ānuī census continuari. Nec ista que nūc dicūtur de presūptione contractus fenoraticij obuiant primo documento ad solutionem prime questionis exposito q̄ contractus de emptione annui census differt multum a contractu mutui.

Nam secus est in contractu emptionis annui census qui simpliciter fit absq; huiusmodi concessione libertatis quia ibi nullatenus mutuū sed intelligitur esse contractus vere emptionis et venditionis concurrentibus predictis omnibus que sunt de substantia illius contractus hic autem vt declaratum est quia deficit vera translatio dominij non habet rationē vere emptionis et venditionis. Unde videtur esse ad modum contractus mutui ypotecarij. Et cum recipiat continue lucrum in sortem non cōputando presumitur fenoraticius. Quod euidentius se manifestat si quis attentius considerare velut septem superius expositas differentias excepta prima. Sed licet hic in mutuo non petatur precij iudicialiter habet

tamen desiderium locum petitionis venditoris qui ad modum cupit recupal
re re magni valoris videlicet annuum censum qui alienauit pro minimo pretio et
sic liberari ab iniqua seruitute ad quam necessitate urgente minus iuste se ob
ligauit. **S**ecundum autem erat quando interuenit iustum pretium quod equalitatem con
stituit inter venditorem et emptorem tunc enim non iuste desideraret libe
rari sicut nec iuste cupit quis ab inuito emptore recuperare rem quam semel
pro iusto sibi dato pretio vendidit.

Expressis facile est absolvere quartum documentum respondendo
ad obiecta contrarium. **F**uerunt autem quatuor que si intrinsece tractentur
reperiuntur fore ut sepulchra dealbata que a foris apparent homi
nibus speciosa. **I**ntus autem sunt plena ossibus et spurcicia. **S**i namque ut supra
comemoratum est huiusmodi contractus vehementer presumitur fenorati
cius. **U**sura autem seu fenus species abominabilis est auaricie quo
modo ergo tales contractus inire est opus inie. **N**on talis est misericor
dia de qua salomon ait in prouerbis quod misericordia et veritate iniquitas
redimitur. quod facere misericordiam et iudicium magis placet domino quam
victima. **E**t de qua saluatur bis reperit in euangelio se misericordiam vel
le et non sacrificium. **N**ec huiusmodi contractus facientes laudari pos
sunt tamquam viri misericordie quorum pietates non defuerunt. hos namque con
tractus ignorauit illorum etas quos fuisse misericordie viros sacra scriptu
ra commemorat. **S**ecundum etiam argumentum ex eadem radice dissoluit. **V**ir
tus namque liberalitatis est de suo donare non attendit retribucione. **I**n sal
uatoris docet ad conuiuium non esse vocandos diuites ne fiat retribucio seu
paupes qui non habent unde retribuatur. **S**uper quo dicit **A**mbrosius. benefacere
remuneraturis species auaricie est. **E**t quoniam dato casu manifeste constat
quod emptor quando reuendit accipit totum quod primo dedit. **E**t ultra hoc tpe
medio erexit annuum censum. **Q**uoniam igitur potest dici quod hic interueniat liberali
tatis opus quoniam pacto interueniente recipit plus quam dedit nec alias datu
rum erat. **E**x hijs facile cognoscitur quod homini contractus inire non est opus caritatis que non
querit que sua sunt. **E**mpstor ei que libertatem reemendi concedit que sua principaliter non
autem que christi a patre sunt intendit. **S**ecundum autem si annuum censum quem medio tpe accepit
computat in sortem putat vltimum argumentum ex libro leui. pro ista parte inducitur
manifeste docet esse faciendum. **I**n et illius solutione quod reputatur achiles intenden
dum est. **E**st autem quadruplex responsio. **P**rima quod illud manifestum est iudicia
le et ex sua conditione non habet vim in lege gratie. **E**t namque iuxta comunem
doctrinam cum in lege moysayca fuerit quatuor genera mandatorum. sacramentalia. cerimo
nialia. iudicialia et moralia. hec solum impetu maneant approbata in euangelio. quoniam
saluator dixit iuueni illi diuiti. **S**i vis ad vitam ingredi sua mandata. **I**u
dicialia autem quia fuerunt sicut leges municipales competentes illi

soli populo et p illo statu trāflato sacerdotō. necesse fuit vt in statu grē q
 erat ab illo diuers⁹ fieri legis euacuacō. **N**ex q multa ex illis Judiciali/
 bo pnt attēdi tāq i hoc statu cōueirent licz ex se nō habeāt x̄tutē. nī statu
 erēt denouo p hntē prātem leges cōdendi tūc obligarēt. **Q**uerat aut de
 fensoz hoz cōtractuū si in iure diuino vel huāno repiat statutū de hoc ex/
 pressum i approbationē dictoz cōtractuū. **S**cda responsio ē q de terra il
 la pmissionis quātū ad populum iudeoz secus est dicere q de terra quā
 modo inhabitant cristiani. **D**ominū enī illius terre nō videbatur ad iu/
 deos simpliciter spectare s̄ quodam singulari modo in respectu ad alios
 patrias eius dominū simpliciter spectabat ad dñm. **S**ic enī dicit̄ in leuiti
 co an locum qui supius allegatur .terra non vendetur impetū quia mea
 ē et vos aduene et coloni mei estis dicit dñs. **U**nde apparet q cū de rōne
 cōtractus venditiōis pfecte sit quātū est ex se ppetuo alienare. **D**ominus
 aut spiritali p̄rogatiua cōtestando q terra illa sua erat. **J**udei aut q non
 dñi sed erant coloni legē dederit de venditiōe ad certū tēpus. **M**anifest/
 rum est q est similiter iudicādu de tempe et patria illa ad tempa nostra
 moderna. **C**uilibz enī licet rem suā vendē impetū q ibi non concede/
 batur nisi quātū ad domos que erāt in opidis et illas solū fratribz su/
 is non alienis. **R**esponsio tertia est q casus est diuersus. **I**bi nāq agit̄
 de venditiōe agri non de venditiōe ānui cēsus cōstituti sup illum. **S**ic
 enī dicit̄. **S**i attenuat⁹ frater tuus vendiderit possessiūculā suā. **I**n casu
 vero nostro ager non vendit̄ s̄ ānuus census qui cōiter soluitur in illis
 rebus que ipso usu consumuntur. **N**ec ex sua cōditione nature habēt fru/
 ctuare sicut ager eo q illa auctoritas q̄tum ad hos cōtract⁹ non suffragat̄.
Est vltima responsio q tōliter dirimit q̄stionē. dicit nāq si is qui ven/
 dit possessiūculā suā p̄ciū ad redimēdū poterit iuenire cōputabatur fruct⁹
 ex eo tpe quo vendidit .et q reliquū est reddat emptori sicq̄ r̄cipiet pos/
 sessionē suā. **V**oluit itaq̄ q in venditiōe q ad tempus fieret fruct⁹ me/
 dio tpe recepti cōputarent̄ in sortē. **I**n hoc aut cōtractu qui fit ad tempus
 census ānuus qui medio tempore soluit̄ non cōputat̄ in sortem eoq̄ iuu/
 re se non potest ex dicta auctoritate. **H**ec dicta sint p respōso ad p̄ta/
 tam duplicē quēstionē de censibus ānuis que omnia subitiūtur iudicio et
 cōrectioni sancte Basiliē. sinodi ac cuiuscūq̄ meli⁹ sentientis.

ExPLICIT tractat⁹ dñi Johānis Cardinalis sancti Calixti Episcopi
 Cesarien. **E**ditus ab eo in cōsilio Basiliē sup materia cōtractuū
 de censibus ānuis et p̄p̄tuis.

Niuersis presens documētū inspecturis **D**ecan⁹ ⁊ facultas theo-
logie in alma vniuersitate parisiensi **S**alutē et omnibus fidelibus cor-
rectū vt colant deū **C**um theologici doctores s̄m professionē su-
am teneant veteris et noue legis abdita p̄dere et occulta referare. dño
ihū dictante qui ait **O**mnis scriba doctus in regno celoz id ē in militati
ecclesia s̄ gregoriū simil' ē homi p̄familias qui profert de thesauro suo
noua et vetera id ē de vtroq; sacramēto nouo sc̄z et veteri in et̄nū funda-
ta p̄fert testimonia veritatis quib; eos de familia sua dicit ⁊ faciat. **E**a
p̄pter nos incōpetenti nūo cōgregati iux̄ canonicā apostolorū p̄cipis sanc-
tionem parati semp̄ ad satisfactionē omni p̄sc̄ti nos rationē de ea que ī
nobis est fide et spe volētes sc̄dm talentū nobis a dño datū deuocioni et
petitioni quorūdā venerabiliū et p̄claroz viroz parisi degenciū satisfacere
de modo obsequiū domicaliu diez et festoz solēpniū submittēdo tamē
omnia nostra dicta atq; scripta determinationi et correctiōi sacrosancte ro-
mene ecclesie ⁊ apostolice sedis **R**espondem⁹ ad dubiū defestis nobis pro-
positū sub certo nūo p̄posicionū quaz tenor talis est.

Prima p̄posicio **Q**uelibet creatura rōnalis habens vsum rōnis
in hac vita in aliq; tpe tenetur deo cultū patrie exhibere: **P**robat̄
q; cuilib; creature rōnali inest natural' inclinatio ad hoc q; cuilib;
rei necessarie deputetur aliq; temp⁹ vt corporali refectiōi sompn⁹. vnde
et spiritali refectiōi. qua mens homis in deo reficitur s̄m dictamē raci-
onis naturalis aliquod temp⁹ deputat homo ergo ic̄ **C**onfirmatur per
illud erodi. xi. **E**go sum dñs deus tuus qui eduxi te de terra egypti et de
domo fuituris ic̄ **D**ñs sc̄z per generalē mūdi gubernationē deus p̄ mū-
di creatioēz. tuus per spūalem appropacioēz pre ceteris popul'. **P**ropterea
patrie cultus debet̄ deo iure creatōnis cōseruacionis et general' gubernaci-
onis **E**t quia in eo est sūma ratio magestatis et excellēcie: **N**am p̄ patriā
exhibem⁹ reuerēciam et obsequiū deo in recognitionē vniūsalis dominij
qui creauit nos cōseruat et gubernat et in eo est sūma ratio magestatis et
excellēcie **I**gitur s̄m omnia q; habem⁹ a deo debem⁹ ei exhibere reuerenti-
am et obsequiū **H**oc autem fit quādo s̄m aiām vel spiritū exhibem⁹ deo
debitam dilectionē s̄m corpus prostrationes et cantus sc̄dm aut̄ exteriora
oblationes lumiarā et huiusmodi q; deo exhibem⁹ nō p̄pter eius indigē-
ciam s; in recognitionē q; omnia ab ipso habemus:

Scūda p̄posicio: **D**eterminatio temporis in veteri lege ad vacā-
dum diuino cultui facta est rationabilit' ad diem sabbati et alias
festiuitates veteris testam̄ti patet p̄ illud leuit. xxiij. **L**ocutus est
dñs ad moysen dicens: **L**oquere filiis israel ⁊ dices ad eos **H**ec sunt ferie
dñi quas vocabitis sanctas **S**ex dieb⁹ facieris opus: **D**ies septim⁹ quies
sabbati ē vocabit̄ sanct⁹. et in fine capituli subiūgitur ōne opus seruale nō

facietis in eo. Ratione sic. De dictamine rōnis recte est q̄ vacandū sit de
o: Aut ergo sp̄ aut aliq̄. sed semp̄ vacare nobis ipossibile est in necessita/
te hui⁹ vite degētibus ergo rōnabilē facta ē determinatio ad diē sabbati et
aliarū festiuitatū p̄cipuarū in memoriā creatiois mūdi cōseruationis et gu/
bernatiois generalis et aliorū bñificiorū spiritualiū populo dei exhibitōrū

Tercia ppō. Preceptū de obseruacōe sabbati in veteri lege nō est de
iure pure positiuo si quodāmodō est morale nature. Et etiā quodāmodō
morale discipline. Probat̄ q̄ morale ē nature quātū ad ideterminacōz quia
ad hoc habz creatura rōnal' naturalē inclinacōz vt temp⁹ aliquod deputz
ad vacandū diuinis vt patz ex p̄dictis. Sed q̄ sit morale discipline patz q̄ ē
morale legis scripture ex institucōe diuina et cōformit' ad dictam recte rōnis.

Quarta ppō. Obseruancia diēi dñice i noua lege successit obseruancie
sabbati nō ex vi p̄cepti legis si ex institucōe ecclesie vice dei et cōse/
tudinē populi cristiani. Patz quia sic i veteri lege iudicāta ē obseruatio sabbati
populo israhelico vt creatorē mūdi semp̄ p̄ oculis haberz. ⁊ sic deum
recognoscerz ⁊ timerz et in signū quieris corpis xp̄i in sepulchro. Ita ad/
ueniente veritate i noua lege iudicāta ē ab ecclesia vice dei obseruacō diēi dñice
in memoriā bñificij redēptōis et resurrectiois dñi et in p̄figuracōz futu/
re resurrectiois ⁊ etiā amotōis erroris. Et ne videat̄ eccia iudaizare. In
dñis noster ih̄s cristus die octauo resurrexit et quietē beatitudinis illius
corpe ⁊ in aia demonstrauit p̄mittens nos sibi post resurrectōz cōformādos
diē enī dñicam colere debe⁹ p̄pter honorē et gaudiū resurrectiois domi/
ni. tāta est enī excellēcia vt in hui⁹ diēi dignitate gestū est. In hac mūdi
sup̄sit exordiu. In hac resurrectō xp̄i facta ē. In hac crist⁹ natus ē. In hac
etiā diē spiritū sanctū misit i discipulos suos. Omnia enī hec diē dñica fac/
ta sunt propterea diē ista celebris habēda ē. Instituit etiā eccia alias fes/
tiuitates q̄n aliquid sc̄ factū ē in deo vel i sanctis. Unde nōbilis memoriā
de eterna q̄ere facta ē populo nec tamē est ita arda p̄hibicio aliq̄ op̄andi
diē dñico et alijs festis solēpnibus sicut in veteri lege erat in diē sabbati.
Multa enī cedūt nūc q̄ p̄hibebāt̄ tūc sicut decocōio ciborū applicatio
lignorū ad ignē et similia q̄ nūc non p̄hibētur.

Quinta ppō. In diē dñico et in alijs sollēnibus festis debe⁹ deo vaca/
re et culta deo exhibere. Patet quia ad hoc cōstituta sūt sollēnita/
tes ecclesie. In illis enī debēt hoies missas audire spiritualibus documen/
tis seip̄s imbuere et in op̄ibus misericordie misericordit' se exercere. In
hīs enī diebus cor a curis sup̄fluis debz separari ⁊ diuino cultui mācipari de
beneficijs diuinis p̄meditādo et grās deo creatori suo exhibendo.

Sexta ppō. In diē dñica et ceteris festis sollēnibus licite possūt exer/
ceri opa liberalia sp̄ualia et etiā corpalia ad seruitutē dei p̄tinentia.
Patet de circūcisione et de deportacione arche p̄ sacerdotes i veteri lege

in sabbato et sic de similibus. Et nunc de baptismo et festis precipue de doctrina et predicacione et de deportacione reliquiarum in processionibus ad honorem dei factis et sic de similibus.

Septima propositio. In die dominica et ceteris festis sollempnibus debet christiani vacare ab operibus suis quibus ipsos impedire possent a cultu diuino indici talibus diebus exercendus nisi ex causa rationabili per eum qui habet auctoritatem modo aliquo dispenset. Patet quod talia opera ex institutione ecclesie qui gerit vicem dei et que potest obligare subditos suos per institutionem suam prohibentur et per consequens christiani in talibus diebus coercendi sunt ab operibus ab ecclesia non concessis. Sed ut clarius videatur et particularius que opera sua sunt prohibita et que non. Considerandum est quod opus seruile dicitur a seruitute. Est autem triplex seruitus prima qua homo seruit peccato et secundum hoc omne opus peccati mortale dicitur seruile. Alia est seruitus qua homo seruit homini secundum corpus et sic corporale quo homo seruit homini secundum corpus dicitur seruile. Et hoc modo distinguitur contra opus liberale. Unde beatus Thomas in scripto dicit quod opera seruilia ad litteram dicuntur ad quorum seruitium seruos deputatos habemus in quibus debent artes mechanice dirigere que contra liberales diuiduntur. Et in eandem sententiam concordat Augustinus dicens quod opus seruile est opus corporale ordinatum sicut ad proximum et proprium finem ad lucrum temporale. Et cum hoc concordat bonauentura dicens quod opus seruile prohibitum est opus corporale quo homo imbiat terrenis lucris per quod homo detinetur maxime circa hec inferiora a deo ut nec se nec deum debito modo recolat. Ad hoc videtur esse dominus alexander de halis dicens quod opus seruile mystice dicitur peccatum. Literaliter dicitur omnis actus corporalis impediens vacationem que est ad deum tempore quo vacandum est. Et sic actus corporalis impediens libertatem spiritus cum vacandum est deo dicitur seruile. Sunt tamen aliqui actus ex genere suo seruiles qui sunt necessarii et utiles qui non sunt prohibiti dispensante in hac necessitate vel utilitate sicut pugna irruentibus hostibus vel extractio ouis de fouea et sic de similibus. Tertia seruitus est seruitus dei et sic opus patrie dicitur seruile et de tali opere sit octaua propositio.

Octaua propositio. Opus seruile dei dictum non est prohibitum in die dominica et festis sollempnibus imo preceptum. Patet per illud exodi. xx. Memeto ut die sabbati sanctifices. Ratio patet quod ad hoc homo ab alijs operibus corporalibus abstinet in die festo ut vacet operibus ad dei seruitutem pertinentibus ut ex dicitur gregorius. Ex quo sequitur quod opera corporalia et spiritualia per se ordinata ad seruitutem patrie non sunt diebus dominicis et festis precipuis prohibita. Exemplum potest poni de exercicio actu spiritualium de operibus misericordie de laudibus ymnis et canticis spiritualibus et sic de consimilibus.

Ona propositio. Opus seruile a seruitute peccati omnino est prohibitum et magis die dominica et ceteris sollempnibus diebus. Probat quod per tale opus homo magis impeditur

24

a cultu dno q̄ p̄ opus licitū corpale. **I**ux̄ illud augustini in libro de decē
coroīs. **M**eli⁹ faceret iude⁹ in agro suo aliquis tale q̄ si in teatro sedi/
ciosus existeret et meli⁹ femie eoz in die sabbato lanā facerēt q̄ tota die
in neomenijs suis ipudice salterēt. **E**t quo patz q̄ in die dñico et alijs fes/
tis sollēnib⁹ maxime debent prohiberi. ⁊ post p̄hibitionē puniri. **I**urgia
lites. ebrietates. blasphemie. ludi taxilloz. et ceteri ludi prohibiti choree vi/
roz. cū mulierib⁹ impudici salt⁹. ⁊ cant⁹. fornicatōnes. periuria. fraudes ⁊
mendatīa cupiditate lucrādi facta detractiōnes et similia :

Secūda p̄pō: Opera seruilīa quib⁹ homo fuit s̄m corpus sibi vel al/
teri ordinata ad salutē corporis proprii vel alteri⁹ cōseruandā aut ad
imminens i reb⁹ extēriorib⁹ sui vel alteri⁹ dāpnū vitandū nō cadūt sub obli/
gatiōe p̄hibitiōis opez suiliū ptz p̄mo p̄ illud p̄b̄ioz xxiij. **E**rue eos
qui ducūtur ad mortē et qui trabūtur ad interitū liberare ne cesses ꝛc se
cūdo patet de cōmestīōe de pugna machabeoz die sabbati de helya fugie
te die sabbati a facie iesabel de discipul⁹ dñi colligetib⁹ spicas die sabbati
p̄pter necessitatē quā patiebātur de curatiōe infirmi in die sabbato. **E**t p̄
illud mathei xij. **Q**uis erit ex vobis hō qui habz vnā ouē et cū ceciderit
in sabbato in foveā nōne in die sabbati leuabit eam :

Undecima p̄pō: Opera ex suo genere seruilīa ordinata ad lucrū tpa
le etiā ex intēciōe agentis tāq̄ ad p̄rimū et p̄priū finē in die dñica
et alijs festis sollēnib⁹ sunt p̄hibita a deo et ecclesia nisi forsan vrgeat ne
cessitas aut suadeat pia vtilitas. **P**atz p̄ illud qd̄ habet̄ in decretali. titu.
de ferns. c. i. **O**mnes dies dñicos a vespera in vesperā cū ōni veneratōe
decreuim⁹ obsuari et ab ōni illicito opere abstinere. **U**t in hīs mercatū
mīme fiat vl̄ placitū. neq̄ aliquis ad mortē iudicet̄ neq̄ sacramta nisi p̄
pace vel alia vtilitate p̄stent̄. **E**t eodē titulo capit. licet dicit̄ q̄ i hīs ces/
sandū est ab ōni ope seruilī qd̄ ipedit vacatōz ad deū. excepta indulgēcia
in casib⁹ necessitatis. ex quo sequit̄ q̄ ex casū necessitatis aut pie vtilita/
tis nō licet dieb⁹ dñicis et alijs sollēnib⁹ festis arare. equos ferrare. mer/
cata facere. barbā radere. sotulares v̄dere. q̄drigare. suere texere aut alia
mechanica facere et similia clam vel ap̄te. **E**t sic patz respōsio ex predictis
ad ōnia cōtenta in cedula facultati exhibita. **H**ic adūtenū ē in quib⁹ vr/
get necessitas aut suadet pia vtilitas. **V**rget necessitas fieri qōnes latro/
nū colligere fruct⁹ et segetes iminēte piculo hostiū. fieri fossata iminente
piculo. piscōz fieri alleciū appellare. p̄prio dāpno occurrē quādo res sūt pe/
riture p̄pter iminētē necessitatē et sic de similib⁹. **C**ū hec ita fieri nō p̄nt in
alijs dieb⁹ ne occasiōe momēti peat cōmoditas cōcessa p̄uisiōe celesti. **H**is
etiā dieb⁹ possūt fieri q̄ sūt volūtarie iurisdictiōis. vt adopcio. emācipa/
tio. excōicacō. absolutio. maūmissio. et sic de similib⁹. **S**uadet etiā pie/
tas dari tutores et curatores pupill⁹ et miserabilibus p̄sonis. **S**uadē etiā

ministrare disciplinā populārē scolasticā et clericalem Sed etiam per-
tinentia ad concordiam et pacem :

Dodecīma ppō Non l3 die dnico et alijs festis solēpnib3 tenē mercatū
publicū rerū venaliū saltē eaz que nō p̄tinēt ad necessitatē diet
et marie horis quib3 in ecclia exercent diuina officia patet ex precedenti
ppōe ac eius probacione :

Dodecīma ppō: Mercata q̄ fiūt de victualib3 ad necessitatē diet p̄ti/
nentib3 sic q̄ dies sine illis nō pōt cōmode trāfigi non vident de fa-
cili p̄hiberi die dominico ⁊ alijs festis solēpnib3 dū tamē per hoc nō se-
strabant a diuinis officijs seu cultu diuino horis determinatis ab ecclesia
secundū cōsuetudinē loci p3 quia ibi excusat necessitas

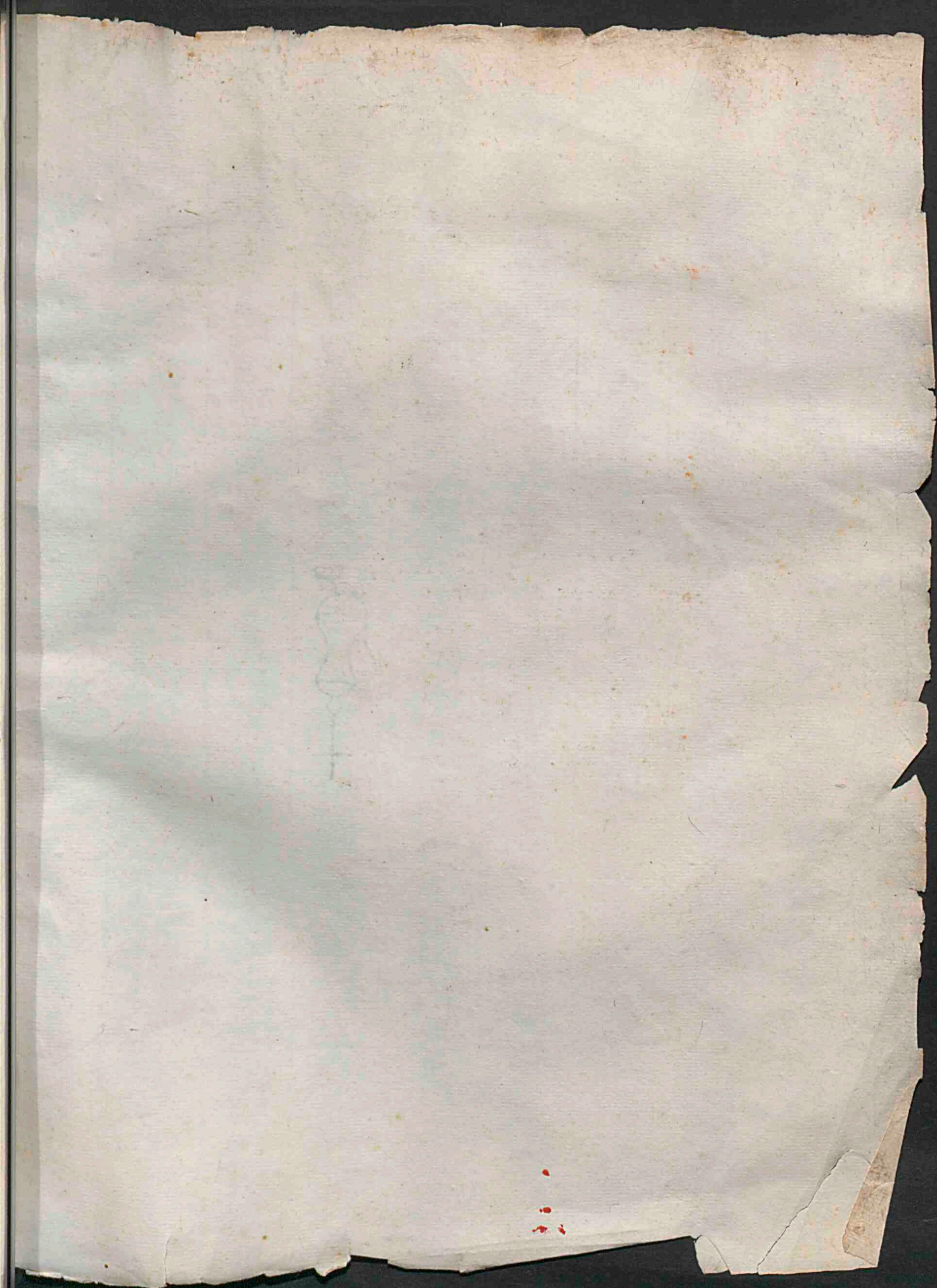
Quartadecīma ppō: Si occurrit aliq̄lis necessitas aliquo operādi p̄ti/
cularit̄ in die dnico ⁊ alijs festis solēpnib3 nō q̄lib3 p̄ticularis p̄sona
pōtēst dare licēciā opādi si deb3 haberi recursus ad supiorē videlicet ep̄m
loci si cōmode poss3 adiri vel ad aliquem h̄ntem iurisdictionē ordinariam
vel delegatā .p3 p̄ illud leonis pape .vbi necessitas nō est nullomō violen-
tur sanctorū pat̄z instituta .vbi necessitas fuerit ad vtilitatē ecclesie q̄ po-
testatem hab3 ea dispēns3 ex necessitate enī fit mutacō legis:

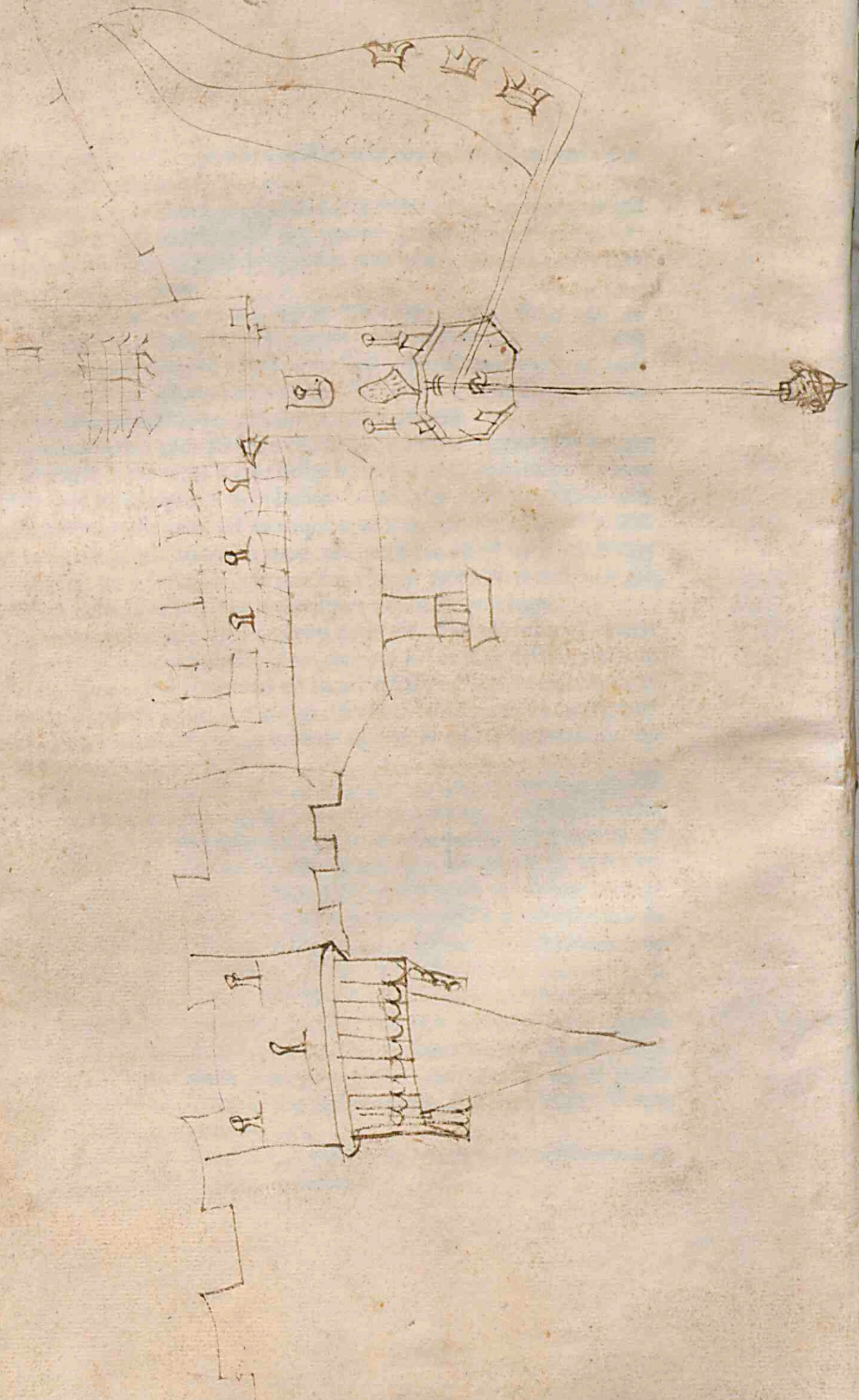
Quintadecīma ppō Per doctrinā generalē nō potest sufficēt deteri/
nari p̄ quāta necessitate liceat dieb3 dnico et alijs festis precipuis
operari Sed in hoc recurrēdū est ad arbitriū boni viri .p3 quia in mora-
lib3 non p̄t poni vna r̄gula generalis p̄ oibus casib3 de nouo emergenti-
bus .attenta varietate p̄sonaz modoz agendi .locoz .tēporū .auxilioz ⁊ p̄-
ticulariū causarum seu finiū

Sextadecīma ppō. Si quis ex deuocōe ⁊ iurāmto licito l̄ piā p̄missi
one a mercato rerū venaliū sine quib3 dies trāfigi p̄t abstinere volu-
erit in die dnico et alijs festis sollēpnib3 nō deb3 cōpelli ad oppositū ab ali-
quo mōdi q̄licūq; iurisdicōz h̄ntē Patet q̄a null9 deb3 ⁊ p̄t cōpelli de
iure ad faciendū cōtra piā p̄missionē ⁊ iurāmto licitū vel cōsciam p̄p̄riā p̄-
sertim in h̄ijs que p̄tinēt ad cultū diuinū qui p̄cipit̄ interciō mandato p̄-
me tabule qd̄ ē de s̄ctificacōe sabbati ⁊ alioz festoz sollēniū i recognicōz
vniuersalis domini cōsuacionis gubernacōis resurrectōis .et beneficij re-
dempcōnis ⁊ apcionis ianue celestis p̄cio soluto ⁊ alioz b̄nficioz dei

Decimaseptima ppō Sicut obſuacō p̄cepti de s̄ctificacōe sabbati
et alioz p̄ceptoz decalogi ē cristianis fructuosissima Ita ⁊ trāsgressio illoz
p̄ceptoz ē ip̄is piculosissima .p̄ma ps p3 p̄ illud math. xix. Si vis ad vitam
igredi tua m̄data .secūda pat3 p̄ illō psalmiste .C. xviii Maledicti qui
declinat a mandatis tuis: et cetera

Explicūt ppōes respōsiue ad q̄stionē de obſuacia v̄gicaliū dierum et
precipuozum sollempnium festozum : ~

5446-48

